

ÇELİŞKİLİ YARGI KARARLARININ ADİL YARGILANMA HAKKI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

*(Assessment within the Context of Right to Fair Trial of Contradictory
Judgments)*

Okan TAŞDELEN¹

ÖZ

Hukuk kurallarının yorumlanması ve delillerin değerlendirilmesi kural olarak ulusal mahkemelerin ya da derece mahkemelerinin takdir hakkı kapsamında kaldığından, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (“AİHM”, “Mahkeme”, “Strazburg Mahkemesi”) ve Anayasa Mahkemesi bu tür başvuruları kabul edilemez bulmaktadır. Ancak, benzer uyuşmazlıklarda birbiriyle çelişen kararların verilmesi, hukuki güvenlik ilkesini ve aynı zamanda kişilerin yargı organlarına duymaları beklenen güveni zedeleyeceğinden adil yargılanma hakkıyla bağdaşmaz. Böyle olmakla birlikte, mahkemelerin takdir hakkına müdahale edilmemesiyle hukuki güvenliğin sağlanması arasındaki hassas dengenin korunması için konunun değerlendirilmesinde esas alınacak ilkelerin açıklıkla ortaya konulması gerekir. Birbiriyle uyumsuz her karar adil yargılanma hakkını ihlal etmez. Belirli koşulların gerçekleşmesiyle birlikte, içtihadındaki çelişki Strazburg Mahkemesinin ve Anayasa Mahkemesinin inceleme sahasına girmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adil Yargılanma Hakkı, Bireysel Başvuru, Dördüncü Derece Şikâyeti, Kanun Yolu Şikâyeti, Hukuki Güvenlik, Çelişkili Karar, Derin Ve Süre Giden Çelişki, İctihadın Uyumlaştırılması.

ABSTRACT

Given that interpretation of legal norms and assessment of evidence falls as a rule under the competence of national courts or courts of instances, the European Court of Human Rights (“ECHR”, “the Court”, “the Strasbourg Court”) and the Constitutional Court finds these types of applications inadmissible. However, since contradicting judgements rendered in similar disputes could impair the principle of legal security and at the same time confidence individuals are supposed to have in judicial

1 Anayasa Mahkemesi Raportörü, AİHM eski B Hukukçusu, okan.tasdelen@adalet.gov.tr.

organs, they are not compatible with right to fair trial. Notwithstanding that, so as to protect delicate balance between not to interfere with discretionary power of the courts and enabling legal security, it must be clearly put forward criteria which are to be taken into account in the assessment of the matter. Nevertheless, all decisions which are in contravention with other one do not breach right to fair hearing. Subsequent to realisation of certain conditions, contradiction in the case-law enters into the Strasbourg Court's or the Constitutional Court's area of examination.

Keywords: Right to fair trial, individual application, fourth instance complaint, complaints of legal review, legal security, contradictory judgments, profound and long-lasting contradictions, harmonisation of case-law.

GİRİŞ

Anayasa'nın 36 ncı maddesinde korunan adil yargılanma hakkının kapsam ve içeriğinin belirlenmesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ("Sözleşme") 6 ncı maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu hakka getirdiği yorumlar esas alınmaktadır. Sözleşme maddesinde, adil yargılanma hakkının bazı alt hakları açıkça sayılmasına rağmen, kimi alt haklar ise yorum yoluyla geliştirilerek maddenin korumasına dâhil edilmiştir.

Adil yargılanma hakkı, kişilerin açtıkları ya da taraf oldukları bir davada ulaşılan sonucun değil izlenen yargılama usulünün adil olmasına dair bir güvence bahşetmektedir. Usulde adaletin sağlanması, yani bir davanın yürütülme biçiminin adil olması, verilen kararların meşruiyet kazanmasına etkili en önemli unsur olarak değerlendirilebilir.² Dolayısıyla, adil yargılanma hakkının doğru bir hedefe yönlendirildiği görülmektedir.

AIHM, adil yargılanma hakkına ilişkin şikâyetleri incelerken yeni bir yargılama kademesi veya ulusal mahkemelerin kararlarını inceleyen üst dereceli bir yargılama makamı şeklinde algılanmasının önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede kendisinin dördüncü derece incelemesi yapmayacağını açıklıkla belirtmiştir. AYM'nin bireysel başvurulara ilişkin içtihatlarında ise benzer nitelikteki iddialar, kanun yolu şikâyeti olarak görülmekte, esasa yönelik bir inceleme yapılmamakta ve kabul edilemez bulunmaktadır.

Bu noktada, aynı konuya ilişkin çelişkili kararlar verilmesi halinde ne

2 TYLER Tom R., *Why People Obey the Law*, 2006, s. 103'den aktaran: BREMS Eva/LAVRYSEN Laurens, "Procedural Justice in Human Rights Adjudication: The European Court of Human Rights", *Human Rights Quarterly*, c. 35, s. 1, 2013, s. 178, <http://home.heinonline.org> (Erişim Tarihi: 04.01.2016).

yapılacağı sorusu akla gelmektedir. Belirtilen konu, adil yargılanma hakkı kapsamında hem Strazburg Mahkemesinin hem de Anayasa Mahkemesinin önüne sıklıkla getirilmektedir. Kişilerin, kendi davalarındakiyle benzer bir uyuşmazlığa dair daha önce benimsenen çözümün, muhatabı oldukları yargılamada da benimsenmesini talep etme hakkı bulunmakta mıdır? Aksi bir yaklaşımla, yargılamada izlenen usulün adil olmasını güvenceleyen bu hak, uyuşmazlığın esasına etkili emsal uygulamaların karşılaştırılabilir davalarda da geçerli olacağı beklentisini korumayacak mıdır?

Yukarıda anılan temel problematiğe ek olarak, mahkemelerin adil yargılanma hakkına halel getirmeksizin ne şekilde içtihat değişikliğine gidebileceğinin ve yeni bir mevzuatın yürürlüğe girmesinin ardından birbiriyile çatışan kararlar verilmesinin müsamahayla karşılanıp karşılanmayacağını cevaplanması gerekir. Yerleşik içtihattan ayrılan ve başvuru sahiplerinin lehine verilen istisnai bir kararın bir hak bahşedip bahşetmeyeceğinin incelenmesi de yararlı olacaktır.

Belirtilmeliyiz ki çalışmamıza konu olan çelişki, uyuşmazlığın çözümünde başvuru sahibinin aleyhine işleyen, yani açtığı davanın reddedilmesine, suçun sübuta erdiğinin kabul edilmesine, daha yüksek bir ceza veya daha düşük bir tazminat almasına yol açan bir yaklaşım değişikliğini ilgilendirmektedir. Kişilerin lehine yerleşik içtihattan ayrılan bir karar verilmesi teorik planda çelişkili kararlara yol açsa da bunun ilgili kişi tarafından Anayasa Mahkemesi ve AİHM önüne getirilmesi pek olası değildir.

Çalışmamızda, öncelikle adil yargılanma hakkının kapsamının ne olduğuna dair bir değerlendirme yapılacak ve sonrasında dördüncü derece şikâyetleri konusu değerlendirilecektir. Takip eden başlık altında ise çelişkili kararlar verilmesinin adil yargılanma hakkına etkileri ve bu bağlamda AİHM'in çelişkili kararlara yaklaşımını ortaya koyan ilkeleri, Anayasa Mahkemesinin konuyla ilgili kararları ile içtihat birliğinin nasıl sağlanabileceği ele alınacaktır. Son olarak, çelişkili yargı kararları iddiaları bakımından tüketilmesi gereken başvuru yollarının bulunup bulunulmadığına kısaca değinilecektir.

I. ADİL YARGILANMA HAKKININ KAPSAMI

Adil yargılanma hakkı, demokratik bir yönetimin temel unsurları arasında yer alan hukukun üstünlüğü ("*rule of law*" veya "*prééminence du droit*") idealinin gerçekleştirilmesine hizmet etmesinin³ yanı sıra kişilerin diğer hak ve özgürlüklerinin koruyan güvencelerden birisini oluşturmak-

3 GÖLCÜKLÜ Feyyaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Doğru Yargılama", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜSBF) İnsan Hakları Merkezi Yayınları*, No. 11, Ankara, 1995, s. 2.

tadır.⁴ Adil yargılanma, taşıdığı bu önem nedeniyle ve ilgili başvuruların ve kararların sayısı itibariyle öne çıkan bir haktır.⁵

Adil yargılanma hakkı, Sözleşme'nin 6 ncı maddesinde kendine yer bulmuştur. Maddeyle tanınan korumalar içtihatla ilk başta “*adaletin dü-rüst yönetimini isteme hakkı*” (*right to fair administration of justice*)⁶, ardından ise “*hakkaniyete uygun/adil dinlenilme hakkı*” (*right to a fair hearing*)⁷ gibi terimlerle ifade edilmiştir. Sözleşme'ye Ek 11 nolu Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle birlikte⁸, “*adil yargılanma hakkı*” kullanımı, madde başlı-ğı olarak kabul edilmiştir.⁹

Sözleşme'nin 6 ncı maddesinde, adil yargılanmanın kapsamında oldu-ğu kabul edilen hak ve ilkelerden bir kısmı sayılmıştır. Bunlar, bir davanın (a) yasayla kurulmuş, (b) bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından (c) hakkaniyete uygun biçimde (“*fair*” veya “*équitablement*”) ve (d) makul sü-rede görülmesi ile (c) yargılanmanın kamuya açık olmasıdır.

Ancak, Sözleşme'nin yaşayan bir belge olması itibarıyla, 6 ncı madde de geçerli ekonomik ve sosyal şartlar çerçevesinde, ilgili zamanın koşul-ları ışığında yorumlanmaktadır.¹⁰ Maddedeki terimlerin kendi özerk anlamlarının bulunması da yorumu gerektirmektedir.¹¹ Sözleşme'nin tüm hükümleri açısından geçerli olduğu gibi adil yargılanma hakkı maddesi de “*teleolojik (amaçsal) bir yoruma tabi tutulmaktadır*”.¹² Mahkemeye eri-şim¹³, mahkeme kararlarının icrasını sağlatma¹⁴ ve mahkeme kararları-nın kesinliği¹⁵ hakları, lâfzî olmanın aksine bağlamsal yapılan bu yorum

- 4 İNCEOĞLU Sibel, **Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği**, Şen Matbaa, Ankara, 2007, s. 5.
- 5 HARRIS David/O'BOYLE Michael/BATES Ed, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku**, Çev. Mehveş Bingöllü Kılıç/Ulaş Karan, Türkçe 1. Baskı, Şen Matbaa, 2013, s. 203.
- 6 *Deltcourt/Belçika*, B. No: 2689/65, 17.01.1970, § 25.
- 7 *Golder/Birleşik Krallık*, B. No: 4451/70, 21.02.1975, § 36.
- 8 11 nolu Protokol 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme metninin Protokol'den önceki hali için bkz. http://www.echr.coe.int/Documents/Collection_Convention_1950_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 05.01.2016).
- 9 GÖZÜBÜYÜK A. Şeref/GÖLCÜKLÜ Feyyaz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi**, 10. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2013, s. 265 ve 266.
- 10 VITKAUSKAS Dovydas/DIKOV Grigoriy, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması**, Çev. Serkan Cengiz, Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları, Strazburg, 2012, s. 7, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitaplari/adilyargılanma.pdf (Erişim Tarihi: 08.01.2016).
- 11 DAHLBERG Maija, “... It Is Not Its Task to Act as a Court of Fourth Instance’: The Case of the European Court of Human Rights”, **European Journal of Legal Studies**, C. 7, S. 2, 2014, s. 92, <http://www.ejls.eu/16/197UK.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2016).
- 12 VITKAUSKAS/DIKOV, s. 7.
- 13 *Golder/Birleşik Krallık*, §§ 26-40.
- 14 *Hornsby/Yunanistan*, B. No: 18357, 19.03.1997, § 40.
- 15 *Brumărescu/Romanya [BD]*, B. No: 28342/95, 23.01.2001, § 60-65.

tarzının neticesinde ortaya çıkmışlardır.¹⁶ Yeni hakların türetilmesinde, “*hakkaniyete uygun dinlenilme*” kavramından hareket eden Strazburg Mahkemesinin¹⁷, sarahaten belirtilenlere ek diğer bazı zımni hakların (mahkemeye erişim hakkı, silahların eşitliği, çelişmeli yargılama gibi) da adil bir yargılanma için gerekli olduğuna hükmetmesi etkili olmuştur.¹⁸

Mahkeme, demokratik bir toplumda sahip olduğu önemi gözeterek, bu maddenin dar bir yoruma tabi tutulamayacağını vurgulama ihtiyacı hissetmiştir.¹⁹ Böyle bir yorum, maddenin amacı ve gayesine uygun düşmez.²⁰ Dar yorumu reddeden kararlarda, maddenin sadece birinci fıkrasına atıfta bulunulmakla birlikte, bu kuralın maddenin tüm metni açısından geçerli olduğu kabul edilmelidir.²¹

Adil yargılanma hakkının demokratik işleyişe katkısı gözetilerek başvuruların şekli bir incelemesinin yapılmasından ziyade Mahkeme önüne getirilen sürecin gerçekleri değerlendirilmektedir.²² Adil yargılanma hakkı pratik gereklere feda edilemez.²³

Sadece adli mekanizmalarının işleyişi değil, adalet sisteminin organizasyonu da adil yargılanma hakkının kapsamına dâhildir.²⁴ Üye devletlerden bu nedenle, hakkın tanıdığı güvencelerin gerçekleşmesine imkân tanıyan önlemleri almaları²⁵ ve gerekli düzenlemeleri yapmaları beklenir. Bu önlemlerin ve düzenlemelerin şeklini ve niteliğini tespit etmede devletlere takdir hakkı tanınmış ise de bunların hedeflenen amacı gerçekleştirmeye uygun olup olmadığı konusunda nihai değerlendirmeyi AİHM yapacaktır.²⁶

Adil yargılanma, istinaf ve temyiz aşamaları da dâhil olmak üzere yar-

16 VITKAUSKAS/DIKOV, s. 7.

17 AİHM bugünkü şekline 11 Nolu Protokol’le kavuşmuştur. Bu tarihten önce verilen bazı kararlar “*Avrupa İnsan Hakları Komisyonu*”na (European Commission of Human Rights) aittir. Bununla birlikte, ifade kolaylığı için tüm atıflar AİHM’e yapılacaktır.

18 GÖLCÜKLÜ Feyyaz, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde “Adil Yargılama””, **AÜSBF Dergisi**, C. 49, No. 1-4, 1994, s. 200 ve 201, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/462/5268.pdf> (Erişim tarihi: 05.01.2016).

19 *Perez/Fransa* [BD], B. No: 47287/99, 08.07.2004, § 64.

20 *Delcourt/Belçika*, § 25.

21 HARRIS David/O’BOYLE Michael/BATES Ed, **Law of the European Convention on Human Rights**, 4th Edition, Oxford University Press, the United Kingdom, 2014, s. 371, Dipnot 2, (“*Law of the European Convention on Human Rights*”).

22 *Pretto/İtalya*, B. No: 7984/77, 08.12.1983, § 22; İNCEOĞLU Sibel, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler**, 3. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2008, s. 4.

23 GÖLCÜKLÜ, s. 200.

24 GÖZBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 266; *Golder/Birleşik Krallık*, § 33.

25 İNCEOĞLU, 2008, s. 7.

26 İNCEOĞLU, 2008, s. 7; *Buchholz/Almanya*, B. No: 7559/77, 06.05.1981, § 51.

gılamaya sürecinin tamamında sağlanmalıdır.²⁷ Yargılama süreci bir bütün olarak değerlendirmeye alındığından, yargılamanın belirli bir aşamasında görece olarak “küçük eksiklikler”²⁸ sonraki aşamalarında sağlanırsa ya da eksikliğin giderilmesi imkânı taraflara tanınırsa adil yargılanma hakkına uyulmuş olur.²⁹

Anayasamız bakımından, tek başına hukuk devleti ilkesi, adil yargılanma hakkının ve onun içeriğini oluşturan alt hakların hukuk sistemlerinde yer verilmesini gerektirmektedir. Bununla birlikte, hakkın kavramsal biçimde Anayasa metninin içerisine girmesi 2001 yılında gerçekleşen değişiklikle olmuştur.³⁰ 03.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun’un³¹ 14 üncü maddesiyle Anayasa’nın 36 ncı maddesine “adil yargılanma” ibaresinin eklenmiştir. Böylelikle, bu hak açık bir anayasal korumaya kavuşmuştur.

Anayasa’nın çeşitli maddelerinde adil yargılanma hakkının yansımaları bulunmaktadır.³² Anayasa’nın “Hak arama hürriyeti” kenar başlıklı 36 ncı maddesine ek olarak, “Kanuni hâkim güvencesi” kenar başlıklı 37 inci, “Suç ve cezalara ilişkin esaslar” kenar başlıklı 38 inci, “Yargı yolu” kenar başlıklı 125 inci ve sırasıyla “Mahkemelerin bağımsızlığı”, “Hâkimlik ve savcılık teminatı”, “Hâkimlik ve savcılık mesleği”, “Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması” ile “Mahkemelerin kuruluşu” kenar başlıklı 138-141 inci maddeleri bu kapsamda sayılabilir.³³

Anayasa’nın 36 ncı maddesinde, herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargılama makamları önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Maddede “davalı ve davacı” ifadesi kullanılmasına rağmen, “sanıkların” da “adil yargılanma hakkı”ndan faydalanacakları hususunda şüphe bulunmamaktadır. Fakat, Anayasa’nın bahsettiği adil yargılanma güvenceleri tam olarak nelerdir?

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kapsamındaki konu bakımından yetkisini ortaya koyan Anayasa’nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasından, “Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin” ihlal iddia-

27 İNCEOĞLU, 2008, s. 6.

28 BREMS/LAVRYSEN, s. 189.

29 İNCEOĞLU, 2007, s. 11; *Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, B. No: 6878/75 ve 7238/75, 23.06.1981, § 51; *Edwards/Birleşik Krallık*, B. No: 13071/87, 16.12.1992, § 39.

30 İNCEOĞLU, 2008, s. 2.

31 17.10.2001 tarihli ve 24556 (Mükerrer) sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

32 İNCEOĞLU, 2007, s. 5.

33 İNCEOĞLU, 2007, s. 5.

sıyla başvuru yapılabileceği anlaşılmaktadır. “Sözleşme” kelimesi, zımnen ek protokolleri kapsamakta ise de 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 45 maddesinin (1) numaralı fıkrasında “*Türkiye’nin taraf olduğu protokoller*” ibaresine de yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesi bu ibarelerden hareketle, Anayasa ile Sözleşmeyi keşiştiren “*ortak koruma alanı*” ilkesini geliştirmiştir. Kamu gücü tarafından yapıldığı iddia edilen ihlale ilişkin şikâyetin ortak koruma alanında yer alan bir hakka yönelik olması aranır.³⁴ Yani, ileri sürülen hakkın Anayasa’da güvence altına alınmış olmasına ek olarak Sözleşme ile Türkiye’nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerekir.

Adil yargılanma hakkı alanında da ortak koruma alanı ilkesi geçerli olduğundan, Anayasa’daki hakkın kapsam ve içeriği Sözleşme’nin 6 ncı maddesi çerçevesinde belirlenmektedir.³⁵ Bu çerçevede, Sözleşme’nin adil yargılanma maddesinde açıkça belirtilen alt haklar ya da Strazburg Mahkemesinin içtihat yoluyla türettiği alt hakların, Anayasa maddesinin içeriğinde bulunduğu varsayılır.

II. DÖRDÜNCÜ DERECE DOKTRİNİ

Adil yargılanma hakkının kişilere sağladığı tüm güvencelere rağmen, Strazburg Mahkemesinden bir istinaf ya da temyiz mahkemesi gibi bir inceleme yapması beklenilmemelidir.³⁶ Mahkeme bu beklentinin aksine, ulusal yargı mercilerinin ulusal hukuk bağlamında verdikleri kararları değerlendiren “*dördüncü derece*”³⁷ (“*fourth instance*”³⁸ ya da “*quatrième instance*”³⁹) yargılama makamı olarak görülmesine karşı çıkmıştır.⁴⁰

Bu terim asıl olarak, üç dereceli (ilk derece, istinaf, temyiz) yargılama sistemine sahip devletlere karşı yapılan başvurular kapsamında, AİHM’in dördüncü derece yargılama safhası olmadığını açıklamak için kullanılmıştır. Kimi kararlarda “*üçüncü ya da dördüncü derece*” şeklinde birleşik

34 Anayasa Mahkemesi Araştırma ve İctihat Birimi, **Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi**, Ed. Musa Sağlam/Hasan Tuna Göksu, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 53; Anayasa Mahkemesi kararları için bkz. *Onurhan Solmaz*, B. No:2012/1049, 26.03.2013, §18; *Adnan Oktar*, B. No: 2012/917,16.04.2013, § 16; *Serkan Acar*, B. No: 2013/1613, 02.10.2013, §§ 22-25.

35 ÇELİK Abdullah, **Adil Yargılanma Hakkı Rehberi**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 9; Anayasa Mahkemesi kararı için bkz. *Adnan Oktar*, §§ 20 ve 21.

36 İNCEOĞLU, 2007, s. 12.

37 İkincillik ve devletlerin takdir hakkı ilkeleri ile bunlardan kaynaklandığı belirtilen dördüncü derece doktrinin içerdiği farklı anlamlara ilişkin bir tartışma için bkz. DAHLBERG, s. 85-88.

38 *X/Avusturya*, B. No: 4428/70, 01.06.1972; *Pekinel/Türkiye*, B. No: 9939/02, 18.03.2008, § 53.

39 *J.B./Fransa* (k.k.), B. No: 33634/96, 14.09.1999; *Dinç/Türkiye* (k.k.), B. No: 36797/10, 19.02.2013, § 30.

40 HARRIS/O’BOYLE/BATES, 2013, s. 15; William A. SCHABAS, **The European Convention on Human Rights: A Commentary**, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 271.

bir ibare de geçmektedir.⁴¹ Bununla birlikte, “dördüncü derece” terimi yargılama sistemine bakılmaksızın için tüm devletler açısından kullanılabilir-mektedir.

Garcia Ruiz/İspanya kararında AİHM, bireysel başvurularda yapacağı incelemenin kapsamını şöyle vurgulamıştır: “Sözleşme’nin 19 uncu maddesi uyarınca, görevi Sözleşmeye taraf devletlerin üstlendikleri taahhütlere uyulmasını temin etmektir. Özellikle, Sözleşme tarafından korunan hakları ve özgürlükleri ihlal etmedikleri sürece ... , ulusal mahkemelerce yapıldığı iddia edilen maddi ve hukuki hatalarla ilgilenmek görevi değildir. Ayrıca, Sözleşme’nin 6 ncı maddesi adil görülme hakkını güvence altına almakla birlikte, delillerin kabul edilebilirliğine veya nasıl yorumlanmaları gerektiğine ilişkin herhangi bir kural koymaz ki dolayısıyla bu asıl olarak ulusal hukukun ve ulusal mahkemelerin yapacağı düzenleme meselesidir.”⁴²

Kural olarak, delillerin kabul edilmesi, ulusal mahkemelerin yanlış karar verip vermediği ya da dava sonucunun adil olup olmadığı değil, yargılama sürecinin adil gerçekleşip gerçekleşmediği AİHM tarafından incelenecektir.⁴³ Adil yargılanma hakkı, ulusal mahkemelerin kararlarının doğru veya yanlış olup olmamasını değil, başvurucuya iddialarını dile getirmesi ve karşı delilleri çürütebilmesi noktasında yeterli fırsatların tanınmasını korumaktadır.⁴⁴ Mahkeme, usulî adaleti sağlanan bir yargılamanın sonucuyla ilgilenmeyeceğini söylemektedir.⁴⁵ Bu yönüyle Strazburg Mahkemesi, “usuldeki adaletin bekçiliğini”⁴⁶ yapmaktadır.

AİHM, “keyfi ya da açıkça gayrimakul” olmadığı sürece ulusal mahkemelerin hukuk kurallarını yorumlamalarına karışmamaktadır.⁴⁷ Bu hususlardaki bir incelemenin, Sözleşme’yle belirlenen sınırlamaların aşılması anlamına geleceği kabul edilmektedir.⁴⁸

Sözleşme’nin 6 ncı maddesi uyarınca adil bir yargılamaya ilişkin şartlar yargılama sürecinde karşılanmalı, taraflar savlarını ve itirazlarını ortaya koyabilmelerine olanak sağlayacak uygun ve etkili imkânlarla sahip

41 *Kemmache/Fransa* (no 3), B. No: 17621/91, 24.11.1994, § 44; *Prevljak ve diğerleri/Bosna Hersek* (k.k.), B. No: 127/10, 10.04.2012.

42 *GarciaRuiz/İspanya* [BD], B. No: 30544/96, 21.01.1999, § 28.

43 LEACH Philip, **Taking a Case to the European Court of Human Rights**, Oxford University Press, 3rd Edition, New York, 2011, s. 279; REID Karen, **A Practitioner’s Guide to the European Convention on Human Rights**, Sweet&Makswell, 4th Edition, Londra 2011, s. 83.

44 VITKAUSKAS/DIKOV, s. 7.

45 LOUCAIDES Loukis G., “Questions of Fair Trial under the European Convention on Human Rights”, **Human Rights Law Review**, C. 3, S. 1, s. 30, <http://heinonline.org> (Erişim Tarihi: 03.01.2016).

46 BREMS/LAVRYSEN, s. 189.

47 HARRIS/O’BOYLE/BATES, 2014, s. 18.

48 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, s. 76, § 383.

olmalıdırlar.⁴⁹ Ulusal mahkemelerin yükümlülüğü, tarafların kendi önelerine getirdiği görüşleri, iddiaları ve delileri uygun bir şekilde değerlendirmektir. Ancak, bunların davayla ilgili olup olmadığına karar vermek ulusal mahkemelere aittir.⁵⁰

AIHM, dördüncü derece mahkemesi olmadığını belirterek, aslında ne yapmayacağını söylemektedir. AIHM, ulusal mahkemelerin kararlarını yeniden inceleyen ya da bozan bir yüksek mahkeme olarak faaliyet göstermez. Bu tarz şikâyetler “Mahkeme’nin rolünün ve Sözleşme’nin kurduğu yargısal mekanizmanın niteliğinin başvuranlar tarafından yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır”⁵¹

Başvurucuların dile getirdiği iddiaların, açıkça dayanaktan yoksun bulunarak reddedilmesine götüren dört halden⁵² birisi de yukarıda bahsedilen dördüncü derece şikâyetleridir.

Strazburg Mahkemesi, yapması istenen incelemenin dördüncü derece yargılaması olduğunu belirlemek için Sözleşme’nin 6 ncı maddesinde belirtilen hak ve ilkelere dayanılmaksızın, bir yargılamanın sonucuna, delillerin kabul edilebilirliğine ve değerlendirilmesine ya da mahkemelerin hukuk kurallarını yorumlama tarzına dair iddiaların dile getirilip getirilmediğine bakmaktadır. Kişilerin şikâyetlerini nitelendirilirken, başvuru-
cuların ifadeleri değil, iddiaların özü dikkate alınır.⁵³

Dördüncü derece tarzındaki şikâyetler şu şekillerde karşımıza gelmektedir.⁵⁴ Kişinin adil yargılanmadığı, mahkemenin hatalı karar verdiği, üzerine atılı suçu işlemediği, davasının yanlış biçimde reddedildiği, delillerin hatalı değerlendirildiği, ilgili hukuk kurallarının yanlış biçimde yorumlandığı ve uygulandığı, ilgili kanun hükümlerinin mahkemece dikkate alınmadığı vs. Ek olarak, talep edilmesine rağmen bilirkişi incelemesinin yapılmadığı, soruşturmanın genişletilmesi taleplerinin reddedildiği gibi şikâyetler de sayılabilir. Strazburg Mahkemesi bu durumlarda, ulusal mahkemelerin tespitlerini ve ulaştıkları sonuçları irdelemeyecektir.⁵⁵

49 İNCEOĞLU, 2007, s. 7 ve 8.

50 SCHABAS, s. 271; *Kraska/İsviçre*, B. No: 13942/88, 19.04.1993, § 30.

51 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi**, Çev. Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Daire Başkanlığı, 2014, s. 75, § 381, http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2016).

52 ÖNCÜ Mehmet, “Bireysel Başvuruların AIHM tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler”, **Anayasa Mahkemesi 50. Yıl Armağanı**, Ed. Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen, Ali Rıza Çoban, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2012, s. 373-408.

53 ÖNCÜ, 401. Örnek için bkz. *Nane ve Diğerleri/Türkiye*, B. No: 41192/04, 24.11.2009, §§ 30-33.

54 ÖNCÜ, s. 401.

55 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, s. 76, § 384.

Mahkemeye erişim hakkının engellendiği, davada çelişmeli yargılama ilkesine uyulmadığı, silahların eşitliğinin sağlanmadığı, yargılamanın aleni gerçekleştirilmediği, yargılamanın uzun sürdüğü, mahkemenin ya da hâkimin bağımsız ve tarafsız olmadığı, duruşmasız karar verildiği ve kesinleşmiş kararın icra edilmediği tarzı iddialar ise adil yargılanma maddesinin koruduğu hakları ilgilendirdiğinden “dördüncü derece şikâyeti” değildirler.⁵⁶ Bu iddialar, ancak temelsiz olmaları durumunda “açıkça dayanaktan yoksun olmaları” gerekçesiyle kabul edilemez bulunabilirler.

Ulusal mahkemenin yaptığı tespitin ve ulaştığı sonucun açıkça ve bariz bir şekilde keyfi olması ve Sözleşme’yle tanınan hak ve özgürlükleri ihlal etmesi, dördüncü derece incelemesi yasağının istisnasını oluşturur.⁵⁷ Açıkça keyfiliğe örnek olarak, bir yasa maddesinin lafzının, olağan anlamının tamamen dışında biçimde yorumlanması ve uygulanması verilebilir.⁵⁸

Sonuç olarak, dördüncü derece şikâyetleri üç grup altında toplanabilir: (a) “delillerin değerlendirilmesine ilişkin olanlar”, (b) “ulusal yasaların uygulanması ve yorumlanmasına ilişkin olanlar” ve (c) “yargılamanın sonucuna ilişkin olanlar”.⁵⁹

Sözleşme’nin 6/1 maddesinde belirtilen “hakkaniyete uygun yargılama”, yargılamada usulî bir adaletin sağlanmasına⁶⁰, yani taraflar arasında silahların eşitliği ilkesine uygun, çekişmeli bir yargılama yürütülmesine ilişkindir. Burada, davaya bakan hâkimin uygulayacağı ve yarı hukuki yarı ahlaki bir kavram olan davanın esasına ilişkin bir “hakkaniyet/adillik” kastedilmemektedir.⁶¹ Maddeyle, hukuk yargılamasında taraf olarak yer alan kişilerin ve ceza soruşturma ve kovuşturmalarında ise şüphelenin ya da sanığın yargılama usulünden doğan hakları korunmaktadır.⁶² Dolayısıyla, silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkeleri, usuldeki adillığın sağlanmasının nirengi noktalarını oluşturmaktadır.⁶³

Çelişmeli yargılamadan yararlanılmış, dava sürecinde ilgili görülen deliller sunulabilmiş ve iddialar dile getirilebilmiş, karşı tarafın delil ve id-

56 ÖNCÜ, s. 400.

57 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, s. 76, § 385; *Sisojeva ve diğerleri/Letonya* [BD], B. No: 60654/00, 15.01.2007, § 89.

58 ÖNCÜ, 402.

59 ÖNCÜ, 401.

60 Adil yargılanma hakkının, aynı zamanda esastaki adillliği de kapsadığı yönündeki bir görüş için bkz. LOUCAIDES, s. 31.

61 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, s. 76, § 387.

62 VITKAUSKAS/DIKOV, s. 7.

63 GÜLENER Serdar, “Mukayeseli İnsan Hakları Hukukunda Temyiz Merci Şikâyetlerinin İstisnai Bir Alanı Olarak ‘Keyfilik’ Kriteri”, *Bireysel Başvuru İncelemeleri – 1*, Ed. Musa Sağlam/Serdar GüleNER/Recep Kaplan, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2013, s. 69.

dialarına da etkili biçimde karşı çıkabilme imkânına sahip olunmuş, davanın çözümüne etkili iddialar mahkemeler tarafından gereğince dinlenmiş ve değerlendirilmiş ve son olarak kararda olaylara ve hukuki nitelendirmelere dair yeterince ayrıntılı gerekçeler ortaya konulmuş ise usulî adalet sağlanmış olacaktır.⁶⁴ Başvurucuların bunların haricindeki iddiaları artık dördüncü dereceye şikâyetine girer.

III. ÇELİŞKİLİ YARGI KARARLARININ ADİL YARGILANMA HAKKINA ETKİSİ

Adil yargılanma hakkı kapsamında Anayasa Mahkemesinin veya AİHM'in önüne getirilen ve dördüncü derece şikâyetiyle karıştırılabilecek bir husus, aynı konuda yargılama makamların farklı kararlar verdiği, yani "çelişkili yargı kararları" ("*contradictory judgments*" ya da "*jugements contradictoires*") iddiasıdır.

Başvurucular sıklıkla, kendilerinin taraf oldukları bir davada aleyhlerine veya daha az lehlerine verilen bir hükmün, mahkemelerin benzer bir yargılamadaki kararıyla çeliştiğini ve bu nedenle de adil yargılanma haklarının ihlal edildiğini ileri sürmektedirler. Çelişen mahkeme kararları, aynı yargı kolu içerisinde (adli, idari veya askeri idari yargı vs.) veya farklı yargı kolları tarafından (adli yargı - idari yargı) verilebilmektedir.

Yaşayan bir belge olan Sözleşme'nin, günün koşulları ışığında yorumlanmasının neticesinde adil yargılanma hakkının koruma alanına giren yargılama güvencelerinin kapsamı oldukça genişletilmiştir. Bu aynı zamanda Sözleşme'nin 6 ncı maddesindeki güvencelerin sınırların belirlenmesi amacıyla, usuldeki ve esastaki adillik arasında hassas biçimde çizilen sınırın oldukça incelenmesine neden olmuştur.⁶⁵ İctihat farklılıklarının incelenmesi, esasta adillığın yargılamanın adillğine gölge düşürüp düşürmediği ele alındığından, yukarıda anılan sınırın belirginsizleşmesinin bir örneğidir.⁶⁶

Dördüncü derece doktriniyle paralel biçimde, ulusal hukuku yorumuna dair sorunların çözülmesi ulusal makamlara bırakılmakta ve iç hukukun yorumlanma şeklini sorgulamanın ya da benzer konularda verilen yargı kararlarının karşılaştırmanın kural olarak inceleme alanına girmediğini belirtilmektedir. Strazburg Mahkemesi sadece, yargı makamlarının ulusal mevzuatı yorumlamasının ve somut olaya uygulamasının Sözleş-

64 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, s. 76, § 388.

65 ERGEC Rusen, "*Les divergences de jurisprudence et le procès équitable*", *L'Europe des droits fondamentaux: mélanges en hommage à Albert Weitzel*, Ed. Luc Weitzel, Pedone, Paris, 2013, s. 279.

66 ERGEC, s. 279. Ulusal yargılamalarının adillğinin değerlendirilmesi genel olarak, bu belirsizliğe yol açma potansiyeline sahiptir (DAHLBERG, s. 96).

me'ye aykırı bir sonuç doğurup doğurmadığına bakmaktadır.⁶⁷ Açıkça keyfi bir yorum getirilmesinin haricinde, hukuki metinlerin ne şekilde yorumlandığı adil yargılanma hakkı kapsamındaki bir incelemenin konusu olmaz.

A. AİHM Kararları Bağlamında Çelişkili Yargı Kararların Saptanması ve Değerlendirilmesi

Adil yargılanma hakkı AİHM tarafından, Sözleşme'nin önsözünde birlikte yorumlanmakta ve önsözdeki hukuk devleti ilkesi Sözleşmeciler Devletlerin ortak mirası olarak kabul edilmektedir. Hukuki güvenlik ilkesi ise hukuk devletinin asli unsurları arasında yer alır. Anayasa Mahkemesi de hukuki güvenlik ilkesini hukuk devletinin gereklerinden biri olarak kabul etmektedir.⁶⁸

Hukuki güvenlik ilkesi, bir uyumsuzluğun mahkemelerce nihai biçimde karara bağlanmasının ardından, oluşan kesin hükme saygı gösterilmesini gerektirmektedir.⁶⁹ Bu ilke uyarınca ayrıca, yargı kararlarında belirli bir istikrarın ve tutarlılığın sağlanması beklenir.⁷⁰

Brumărescu/Romanya [BD] davasında, Romanya başsavcısının yüksek mahkemeye yaptığı talep üzerine, bir evin mülkiyetinin başvuruca verilmesine ilişkin kesinleşmiş mahkeme hükmü bozulmuş ve başvurudan evi iade etmesi istenmiştir. AİHM, başsavcının başvurusu için herhangi bir süre kısıtlamasının öngörülmediğinden, kesin mahkeme kararlarının bu yolla süresiz biçimde sorgulanabileceğine dikkat çekmiştir. Sonuç itibarıyla, yüksek mahkemenin kesin hüküm haline gelen mahkeme kararını bozmasının hukuki güvenlik ilkesine aykırılık oluşturduğuna ve başvuruca'nın adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.⁷¹

Hukuki güvenlik ilkesinin diğer bir gereği olan yargısal kararlardaki tutarlılığın sağlanması, hukuki durumlarda istikrarı temin etmekte ve kamuoyunun mahkemelere yönelik güvenine katkıda bulunmaktadır. Bunun aksine olarak, birbiriyle uyumsuz mahkeme kararlarının sürüp gitmesi ise yargı sistemine güveni azaltıcı bir etki yapmakta ve hukuki belirsizlik hali oluşturmaktadır.⁷² Sözleşme, hukuki güvenlik ilkesiyle ilişkili olan içtihatlardaki tutarlılığı da bir alt hak olarak belirli bir çerçevede

67 *Kuchoğlu/Bulgaristan*, B. No: 48191/99, 10.05.2007, § 50; *Işyar/Bulgaristan*, B. No: 391/03, 20.11.2008, § 48.

68 AYM, E.2008/50, K.2010/84, K.T. 24/6/2010; E.2012/50, K.2012/128, K.T. 20.09.2012.

69 *Brumărescu/Romanya* [BD], B. No: 28342/95, 28.10.1999, § 61.

70 *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], B. No: 13279/05, 20.10.2011, § 57.

71 *Brumărescu/Romanya* [BD], § 62.

72 *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], § 57; LEACH, s. 278.

korumaktadır.⁷³

Çelişkili kararlar verilme ihtimali, her biri ayrı bir yargı çevresinde yetkili ilk derece mahkemeleri ve üst mahkemelerden oluşan yargı sistemlerinin kaçınılmaz bir özelliği olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan, farklı kararların aynı mahkemeden çıkmış olması dahi tek başına, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği anlamına gelmez.⁷⁴

Öte yandan hukuki güvenlik ilkesi, kişilere içtihadın değişmezliği şeklinde bir hak da bahşetmemektedir.⁷⁵ İctihadında değişikliğe gitme mahkemelerin sahip oldukları takdir hakkı içerisinde kalır ve bu değişiklik esasen önceki çözüm yönteminin mahkemece tatminkâr bulunmadığının bir işaretidir.⁷⁶

Strazburg Mahkemesinin “*yaşayan belge*” yaklaşımına benzer biçimde, ulusal mahkemelerin de dinamik ve gelişen bir yorum tarzını benimsemeleri tercih edilebilir bir husustur ve bu durum adaletin iyi idaresine aykırılık oluşturmaz. Aksi bir yaklaşım, hukukta ilerleme ve gelişime ket vurabilir.⁷⁷ Yine de, aynı türdeki bir uyuşmazlığın çözümünde daha önceki kararlardan ayrılınması halinde, mahkemelerden bu farklılaşmaya dair makul bir açıklama getirmeleri önemlidir.⁷⁸

Yargı kararları arasındaki farklılığın adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil edip etmediğinin tespitinde atılacak ilk adım gerçekten iddia edildiği gibi bir çelişkinin var olup olmadığının tespit edilmesidir. İleri sürülen uyuşmazlıkların dayandıkları olaylar ve sorunlar farklılık gösteriyorsa, bir çelişkiden bahsedilemez.

Uçar/Türkiye davasında⁷⁹ başvuru, geçirdiği bir kaza sonucunda herhangi bir çalışma kaybına uğramayan bir işçinin açtığı benzer bir davada 5.000 TL manevi tazminatın Yargıtay tarafından onandığını, kendi davasında ise miktarın 500 TL'ye indirilmesinin çelişki olduğunu ileri sürmüştür. AİHM, dayanılan karardaki kişinin uğradığı kazada iki parmağını kaybettiğine vurgu yapmak suretiyle, davaların farklı bağlamlarda verildiğine dikkat çekmiş ve çelişkili içtihat iddiasını kabul edilemez bulmuştur.

73 BREMS/LAVRYSEN, s. 190 ve 191.

74 *Pinto/Portekiz*, B. No: 39005/04, 20.05.2008, § 41; *Tudor/Tudor/Romanya*, B. No: 21911/03, 24.03.2009, § 29; *Remuszko/Polonya*, B. No: 1562/10, 16.07.2013, § 92.

75 *Unédic/Fransa*, B. No: 20153/04, 18.12.2008, § 74; *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], § 58; SUDRE Frédéric, *Droit Européen et International des Droits de l'Homme*, Presses Universitaires de France, 11th Edition, Paris, 2012, s. 418.

76 *S.S.Balıkçışme Beldesi Tarım Kalkınma Kooperatifi ve Diğerleri/Türkiye*, B. No: 3573/05, ..., 17293/05, 30.11.2010, § 28.

77 *Atanasovski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, B. No: 36815/03, 14.01.2010, § 38.

78 *Stoilkovska/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, B. No: 29784/07, 18.07.2013, § 49.

79 *Uçar/Türkiye* (k.k.), B. No: 12960/05, 29.09.2009.

Çelişkili karar bağlamında çeşitli varyasyonlar gerçekleşebilmektedir. İlk olarak, kişiler yerleşik içtihatla çelişen istisnai bir kararın kendi lehlerine uygulanmasını isteyebilirler. İkinci ihtimal ise mahkemelerin başvuru-
cunun davasının biraz öncesinde ama özellikle başvuru-
cunun davasıyla birlikte içtihat değişikliğine gitmesidir. Son olarak, lehe olan içtihattan sadece başvurucuya ilişkin uyumsuzlukta ayrılınması veya birbirine zıt kararlar verilmeye devam edilmesidir.

İlk olasılıkta, kimi durumlarda uygulamacıların “hatır bozması” ya da “hatır kararı” olarak tanımladıkları ayrık bir yüksek mahkeme kararıyla olan uyumsuzluk ileri sürülmektedir. *Karakaya/Türkiye* başvurusundan⁸⁰, söz konusu ihlal iddiasının bir örneği olarak bahsedilebilir.

Başvurucu, emeklilik yaşının gelmesi nedeniyle işten çıkarılmasının sonrasında açtığı davada ihbar tazminatına hükmedilmesi Yargıtayın ilgili dairesi tarafından bozulmuş ve ilk derece mahkemesi bu karara uymuştur. Yargıtay 2005 yılındaki ilamıyla verilen hükmü onamıştır. Başvurucu, aynı dairenin 2004 tarihli bir ilamında benzer bir olayda verilen ihbar tazminatını onamış olmasına dayanarak adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinden şikâyet etmiştir.

AİHM, davanın genel uygulamaya uyumlu biçimde sonuçlandırıldığı ve dayanılan kararın yerleşik içtihattan sapan bireysel bir karar olduğu gerekçeleriyle herhangi bir sorun görmemiştir. Strazburg Mahkemesinin, ayrık bir kararın hukuki güvenlik ilkesine aykırılık oluşturmayacağı⁸¹ sonucuna ulaşırken, geçerli içtihadı aykırı böyle bir karar verilmiş olmasını talihsiz bir durum olarak nitelendirilmesi dikkat çekicidir.

İkinci olarak, mahkemeler belirli bir anda içtihat değişikliğine gidebilirler ve kişinin davası da yeni yaklaşım doğrultusunda karara bağlanabilir. Bu halde, önceki içtihatla yaşanan çelişki adil yargılanma hakkını ihlal etmez. Böyle bir değişikliğin hukuki güvenlik ilkesine aykırı olduğu söylenemez. AİHM’in bu tür bir içtihat değişikliğinde, yerel mahkemele-
rin hukuksal seçimlerinin yerindediğini sorgulamamakta; bundan doğan sonuçların Sözleşme’yle bağdaşıp bağdaşmadığına bakmaktadır.⁸²

Işık/Türkiye davasında⁸³ başvurucu, yaş değişikliğinin emeklilikte dik-

80 *Karakaya/Türkiye* (k.k.), B. No: 30100/06, 25.01.2011.

81 Benzer yönde bir karar için bkz. *Teodor/Romanya*, B. No: 46878/06, 04.06.2013, § 56.

82 *Soumare/Fransa*, B. No: 23824/94, 24.08.1998, § 40.

83 *Işık/Türkiye* (k.k.), B. No: 35224/05, 16.06.2009; *S.S.Balıkçışme Beldesi Tarım Kalkınma Kooperatifi ve diğerleri/Türkiye* davasında ise başvuru-
cuların açtıkları davaların süre aşımı nedeniyle 2004 yılında reddedilmiştir. Danıştay 2005 yılı başından itibaren dava süresinin başlangıcına dair içtihadında değişikliğe gitmiştir. AİHM, ulusal mahkemelerin şu ya da bu yönde karar almaları gerektiğini değerlendirmeyeceğini belirterek Sözleşme’nin 6 ncı maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

kate alınması talebiyle açtığı davanın reddedilmesinin Yargıtayın önceki içtihatlarıyla çeliştiğini dile getirmiştir. Strazburg Mahkemesi, 2002 tarihli Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararıyla sonradan yapılan yaş değişikliğinin emeklilik tarihine etki edeceği şeklindeki içtihadın değiştirildiğini ve sonraki davalarda dairelerin bu yaklaşıma uygun kararlar verdiğini not etmiştir. Dolayısıyla AİHM, başvurusunun davasında uygulanan yaklaşımın açık, tutarlı ve yeknesak olduğu ve hukuki güvenlik ilkesini ihlal edecek bir belirsizlik içermediği sonucuna ulaşmıştır.

Adil yargılanma hakkı bakımından sorun doğurabilecek husus, yukarıda üçüncü ihtimal olarak bahsedilen yerleşik bir yargısal yoruma başvurusunun davasında uyulmaması veya içtihadın bir türlü istikrar kazanamamasıdır.

Bu noktada, içtihadın müstakar hale gelmesi için belirli bir zamana ihtiyaç duyulacağı ve bu arada verilen farklı kararların hak ihlaline yol açmayacağı unutulmamalıdır.⁸⁴ Kanaatimizce aynı müsamaha, yeni bir mevzuatın uygulanmasına yönelik ilk zamanlarda mahkemeler arasında yaşanan kararsızlıklar açısından da geçerli olacaktır. Belirttiğimiz müsamahanın ne kadar süreceğine dair bazı ipuçlarına çalışmamızın “derin ve süre giden çelişki” başlığı altında yer verilecektir.

Kararlar arasındaki farklılığın, davaların içeriğinden kaynaklanmadığı durumlarda, yani gerçek anlamıyla aynı olay ve hukuksal sorunlar bağlamında birbirinden farklılaşan kararlar verilmiş ise çelişkinin adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil edip etmediğinin ölçülebilmesi için AİHM iki ana hususa bakmaktadır.

Bunlar, (a) içtihat farklılığının “derin ve süre giden” bir nitelikte taşıyıp taşımadığı ve (b) ulusal hukukta kararlar arasında çelişkiyi çözecek bir mekanizmanın bulunup bulunmadığı, var ise somut olayda uygulanıp uygulanmadığı ve uygulanmışsa ne sonuç verdiği.⁸⁵

1. Derin ve Süre Giden Çelişkili Kararlar Olgusu

Strazburg Mahkemesi, birbirinden farklılaşan mahkeme kararları konusuna müdahil olmak için öncelikle çelişkili karar olgusunun belirli bir ciddiyete ulaşmasını aramaktadır. Bu yaklaşım, AİHM’in yeni bir temyiz mercii olarak algılanmasından kaçınmaya yönelik çabasına ve ulusal hukuku ve ortaya konan delilleri yorumlama konusunda asıl uzmanın ulusal mahkemeler olduğu kabulüne uygun düşmektedir.

84 *Schwarzkopf ve Taussik/Çek Cumhuriyeti* başvurusunda ((k.k.), B. No: 42162/02, 02.12.2008), içtihadın oturmasının öncesinde bir yıl civarındaki bir sürede gelgitler yaşanmış olması sorunlu görülmemiştir.

85 *Jordan Jordanov ve Diğerleri/Bulgaristan*, B. No: 23530/02, 02.07.2009, §§ 48 ve 49; *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], § 53; SUDRE, s. 418 ve 419.

Bu çerçevede, *Schwarzkopf ve Taussik/Çek Cumhuriyeti* başvurusunda olduğu gibi, içtihadın istikrar kazanması zaman alabileceğinden, belirtilen çalkantılı sürede verilen kararlar arasındaki farklılıkların makul karşılanmasını gerektirebilmektedir. Dolayısıyla, gerekçeli karar hakkına uyulması gibi usulî güvencelerine uyulduğu ve bariz takdir hatasına ya da keyfilige düşülmediği sürece bu dönemde ortaya çıkan çelişkili içtihadın adil yargılanma hakkını gündeme getirecek derinlik ve uzunlukta olduğu söylenemez.

Sepe ve diğerleri/İtalya başvurusunda⁸⁶, II. Dünya Savaşı esnasında mağdur olmuş kişilerin manevi tazminat taleplerinin zamanaşımına uğrayıp uğramadığı hususunda yüksek mahkemenin daireleri 2007 yılı başlarında farklı kararlar vermiştir. Başvurucunun açtığı dava, zamanaşımı gerekçesiyle 2007 Şubat'ında reddedilmiştir. Ancak, 2007 Temmuz'unda yüksek mahkeme genel kurul olarak toplanmış ve bu tür taleplerin zamanaşımına uğramadığı yönünde içtihat birliği sağlanmıştır.

AİHM, ulusal düzeyde ortaya çıkan çelişkili kararlarla ilgilenerek veya ortadan kaldıracak ya da farklı mahkemelerin kararları arasındaki tutarsızlıkları düzeltilmesini denetleyecek asli mekanizma olarak algılanmasının önüne geçmeye çalışmıştır.⁸⁷

Hukuki güvenlik ilkesinin içtihadta tutarlılık hakkı bahsetmediği vurgulandıktan sonra kararlardaki gelgitlerin sadece dört beş ay içinde giderilmiş olması nedeniyle, kısa bir süre içinde soruna çözüm bulunduğu kabul edilmiştir.⁸⁸ Kararda, daha çok tutarlılığı sağlayacak mekanizmanın etkililiğine vurgu yapılmış ise de beş ay gibi bir sürede yargı makamlarının aynı hususta değişen sonuçlara ulaşılmasının “derin ve süre giden” bir çelişki olarak görülmeyeceği anlaşılmaktadır.

Belirli bir olay veya sorun bağlamında ortaya çıkan bireysel birkaç kararda ulaşılan sonuçların birbiriyle uyuşmaması da Strazburg içtihadı anlamında adil yargılanma hakkına hanel getiren bir çelişki teşkil etmez.

Pivdenbudtrans, PAT/Ukrayna başvurusunda⁸⁹, 2004 yılında kesinleşen iki kararın birinde başvuru iş ortaklığının diğer bir şirkete kambiyo senedini devretmesinin satın alma işlemi olduğuna karar verilmiştir. Diğer davada ise tam tersi sonuca ulaşılmıştır. Başvurucunun dayandığı ve 2003 yılında kesinleşen ayrı bir kararda da devrin satın alma teşkil ettiğine hükmedilmiştir. Strazburg Mahkemesi, çok detaylı bir incelemeye girişmemekle birlikte, belirtilen çelişkilerin, kendisinin müdahil olmasını

86 *Sepe ve diğerleri/İtalya*, B. No: 36167/07, 16.09.2014.

87 *Sepe ve diğerleri/İtalya*, § 19.

88 *Sepe ve diğerleri/İtalya*, §§ 24 ve 25.

89 *Pivdenbudtrans, PAT/Ukrayna* (k.k.), B. No: 38713/04, 15.04.2014.

gerektirecek ağırlığa ve derinliğe ulaşmadığını belirtmiştir. Devamla, çelişki oluşturan kararın keyfi ya da açık biçimde gayrimakul biçimde verilmediği vurgulanmıştır.

Yukarıdaki kararlarda, hangi durumlarda Mahkeme'nin anladığı ciddiyette bir belirsizliğin oluşmadığı ortaya konulmaktadır. Peki, farklı kararlar verilme süreci ne kadar uzun olursa "derin ve süre giden" bir durumdan bahsedilebilir? Bu sorunun kısmi cevabını, *Beian/Romanya* (no. 1)⁹⁰ ile *Iordan Iordanov ve diğerleri/Bulgaristan*⁹¹ kararlarında bulabiliriz. AİHM, çelişkinin ilk başvuruda üç, ikinci başvuruda dört yıl boyunca devam etmesinin adil yargılanma hakkını zedeleyici bir ağırlığa ulaştığına karar vermiştir.

Yeterince uzun görülmeyen yedi ay ile bu kadar da olmaz denilen üç - dört yıl arasında kalan zaman dilimlerinin ne şekilde değerlendirileceği zamanla cevabını bulacaktır.

2. Çelişkiyi Giderecek Mekanizmaların Varlığı

Ulusal mahkeme kararları arasında yaşanan gelgitlerin belirli bir ağırlığa ulaştığının saptanmasını takiben, bu çelişkileri giderecek bir sistemin mevcut olup olmadığı ve mevcut sistemin somut bir olay bağlamında ne sonuç verdiği dikkate alınmaktadır.

AİHM, kural olarak hukukun ve olguların yorumlanması ve uygulanmasının ulusal mahkemelere ait olduğunu ve bununla bağlantılı biçimde farklı kararlar verilmesinin doğal karşılanması gerektiğini söylemektedir. Ancak, belirtilen toleransla birlikte içtihadın uyumlaştırılmasına dair üye devletlere bir sorumluluk da yüklenmiştir. Buna göre, üye devletler hukuki sistemlerini uyumsuz kararların verilmesini engelleyecek biçimde düzenlemelidirler.⁹² Belirtilen amacın gerçekleştirilmesinin bir yolu olarak da birbiriyle bağlantılı uyuşmazlıkların tespit edilmesi gösterilmiştir.⁹³ Benzer davaların tek bir elden (mümkünse yüksek mahkemelerin aynı dairesi tarafından) karara bağlanmasıyla, en etkili ve kolay biçimde içtihat birliğini sağlanabilir.

Çelişkili karar olgusu kapsamında yüksek mahkemelere özellikli bir görev yüklenilmekte ve onlardan içtihat farklılıklarını giderici bir rol üstlenmeleri istenmektedir.⁹⁴ Bizzat yüksek mahkemelerin içtihadta çelişki-

90 *Beian/Romanya* (no. 1), B. No: 30658/05, 06.12.2007, §§ 24, 25, 36 ve 38.

91 *Iordan Iordanov ve diğerleri/Bulgaristan*, § 51.

92 *Brezovec/Hırvatistan*, B. No: 13488/07, 29.03.2011, § 66; REID, s. 115.

93 *Vrioni ve diğerleri/Ermenistan*, B. No: 2141/03, 24.03.2009, § 58; *Mullai ve diğerleri/Ermenistan*, B. No: 9074/07, 23.03.2010, § 86.

94 *Zielinski ve Pradal ile Gonzalez ve diğerleri/Fransa* [BD], B. No: 24846/94, ... 34173/96, 28.10.1999, § 59; *Schwarzkopf ve Taussik/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), agk.

ye neden olması ise hukuki güvenlik ilkesini zedeler ve adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil eder.⁹⁵

Beian/Romanya (no. 1) davasında başvuru, 2002 tarihli yasada askerlik hizmetini yapanlara tanınan mali ve sosyal hakları talep etmiştir. Başvurucunun talebi, askerlik hizmetini yerine getirdiği birimin yasa kapsamına girmediği gerekçesiyle Romanya Yargıtayınca 2005 yılında nihai biçimde reddedilmiştir. Strazburg Mahkemesi, 2002 tarihli yasadaki haklara dair 2003 ila 2006 yılları arasında farklı yönlerde kararlar verildiğinin ve içtihat uyumunu sağlamakla görevli olan yüksek mahkemenin kendisinin hukuki belirsizliğe yol açtığına altını çizmiştir. Bu nedenle de başvuru adil yargılanma hakkının ihlal edildiği değerlendirilmiştir.⁹⁶

AİHM kararlarından, içtihat birliğini sağlayacak mekanizmanın başvuru davasının karara bağlanmasından bir müddet sonra etki göstermesinin yeterli kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, Mahkeme önüne getirilen başvuruya konu uyuşmazlıkta bu mekanizmanın sonuç doğurmamış olması ihlal anlamına gelmez.

Schwarzkopf ve Taussik/Çek Cumhuriyeti başvurusunda⁹⁷, başvuru davası 2000 yılında aleyhlerine olan içtihat doğrultusunda çözülmüş, 2001 yılında ise yargısal yorum istikrara kavuşmuştur. Strazburg Mahkemesi, uyumlaştırmayı sağlayıcı mekanizmanın bir yıl sonra sorunu çözdüğü gerekçesiyle, verilen çelişkili kararı hukuki güvenlik ilkesine aykırı bulmamıştır.

Perez Arias/İspanya başvurusunda, bir çocuğun bir kazada hayatını kaybetmesi ve kişinin eşinin de ölü olması halinde sağ kalan eşin tam tazminata mı yoksa miktarın yarısına mı hak kazanacağına dair tutarsız kararlar verilmektedir. Başvurucunun tam tazminat talebi, Temmuz 2001 tarihinde reddedilmiştir. Mart 2003 tarihinde İspanya yüksek mahkemesi, eşlerden birinin ölü olup olmadığına bakılmaksızın aynı tazminat miktarına hükmedileceğine dair kararı sonrası uygulama netleşmiştir. AİHM, yaklaşık bir yıl sekiz ay sonra içtihadın istikrar kazanmış olması nedeniyle ve yargılama süresince başvuru davasının çelişmeli bir yargılanmadan faydalanmış olmasını ve mahkemelerin somut olaydaki yorumlarının makul olmasını da dikkate alarak ihlal tespitinde bulunmamıştır.⁹⁸

Buraya kadar ele alınan kararlardan, içtihat birliğinin yine ona sebep olan mahkemeler tarafından sağlanmasının esas olduğunu görmekteyiz.

95 *Beian/Romanya* (no. 1), § 33; REID, s. 115.

96 *Beian/Romanya* (no. 1), §§ 24, 25, 36, 38, 39 ve 40.

97 *Schwarzkopf ve Taussik/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), agk.

98 *Perez Arias/İspanya*, B. No: 32978/03, 28.06.2007, §§ 9, 11, 12 ve 25.

Yasa değişikliğine gidilmesi de tartışmalı mevzuatın düzenlenmesinde ve mahkeme kararlarının uyum kazanmasında kullanılabilir. Ancak, davalar devam ederken böyle bir yasa değişikliğine gidilmesi kimi durumlarda adil yargılanma hakkı bakımından sorun oluşturabilir.

Zielinski ve Pradal ile Gonzalez ve diğerleri/Fransa [BD] başvurusunda⁹⁹, sosyal güvenlik ödemeleriyle ilgili başvurucuların uyuşmazlıkları devam ederken 1994 yılında kabul edilen ve geriye etkili biçimde uygulanacak bir yasayla ödeme miktarının tespitinde esas alınacak bir oran belirlenmiştir. Bazı milletvekillerinin, bu düzenlemenin yasama organının devam eden davalara müdahale etmesi anlamına geldiği ve güçler ayrılığı ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Konseyine yapılan başvuru reddedilmiştir. Sonrasında da uyuşmazlıklar yasanın öngördüğü biçimde çözüme kavuşturulmuştur.

Strazburg Mahkemesi, yasamanın hukuki meselelerde geriye etkili biçimde mevcut yasalardaki hakları düzenleyen yeni kurallar kabul etmesini engelleyen bir husus bulunmadığını kabul etmiştir. Fakat, kamunun menfaatine ilişkin zorunlu nedenler bulunmadıkça¹⁰⁰, bir uyuşmazlığın karara bağlanmasını etkileyecek biçimde adaletin idaresine yasama organının müdahale etmesinin, hukuk devleti ilkesiyle ve adil yargılanma hakkıyla bağdaşmayacağına dikkat çekilmiştir. Mahkemeye göre, somut olayda yasamanın müdahalesini gerektirecek bir durum ortaya çıkmamıştır ve böyle bir yasa değişikliğinin kabul edileceği öngörülebilir de değildir. Getirilen düzenlemeyle birlikte, devletin davalı olarak yer aldığı uyuşmazlıkların esası yasama tarafından karara bağlanmıştır ve sonrasında verilen kararların bir anlamı kalmamıştır.¹⁰¹

Bu karar, usulî adaletin denetlenmesinde sadece yargı organlarının değil, diğer bir erk olan yasamanın davranışlarının da dikkate alınacağını¹⁰² göstermektedir. Dolayısıyla, nihayete ermemiş yargılamaların sonucunu açıkça etkileyecek nitelikte yasa değişikliklerinin yapılmamasının öncesinde adil yargılanma hakkı açısından da konunun değerlendirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

3. AİHM'in *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye Kararı*

AİHM, çelişkili yargı içtihatları konusundaki mevcut ilkelerini *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* kararında topluca değerlendirmiş ve çelişkili yargı kararlarının adil yargılanma hakkıyla olan ilişkisini daha sistematik biçimde ortaya koymuştur. Bu karar, içtihat farklılığının aynı yargı

99 *Zielinski ve Pradal ile Gonzalez ve diğerleri/Fransa* [BD], § 25.

100 SUDRE, s. 421 ve 422.

101 *Zielinski ve Pradal ile Gonzalez ve diğerleri/Fransa* [BD], §§ 57, 59 ve 61.

102 BREMS/LAVRYSEN, s. 189.

kolu içinde değil de birbirinden bağımsız iki yargı koluna mensup mahkemelerden sadır olması hususunun incelendiği öncü bir karardır.

Başvuruya konu olayda, başvuruçuların pilot olan oğulları Kuzey Irak'ta operasyona katılan askerleri taşırken meydana gelen kazada hayatını kaybetmiştir. Aynı kazada uçak mürettebatı beş kişi ve diğer yirmi sekiz asker daha hayatını kaybetmiştir.

Başvuruçular, Terörle Mücadele Kanunu'nun 21 inci maddesi uyarınca terörle mücadele esnasında hayatını kaybeden kişilerin yakınlarına sağlanan haklardan yararlandırılma taleplerinin idarece reddedilmesi üzerine Ankara İdare Mahkemesinde dava açmıştır. İdare Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesinin 14.05.2001 tarihli ve E.2000/77, K.2001/22 sayılı kararına dayanarak, davaya bakma yetkisinin Askeri Yüksek İdare Mahkemesine (AYİM) ait olduğunu belirterek görevsizliğine karar vermiştir.

Başvuruçular bunun üzerine AYİM'de dava açmışlar ve aynı kazada ölen diğer pilotun yakınlarının terörle mücadeleden kaynaklanan ek hakların verilmesine dair Ankara 10. İdare Mahkemesinin kararını da sunmuşlardır. İlgili kararda, operasyona katılan birliklerin taşınması işlemlerinin de terörle mücadele olduğu belirtilmektedir. AYİM bununla birlikte, ilgili hükmün doğrudan terör eylemi sonucunda yaralanmayı ve ölmeyi kapsadığını, amacı terörle mücadele olan bir görev yapmanın tek başına böyle bir hak doğurmadığını değerlendirmiş ve başvuruçuların davasını reddetmiştir. Bir üye, idare mahkemesinin kararındaki gerekçeye benzer biçimde karara muhalif kalmıştır.

Başvuruçular karar düzeltme taleplerinde aynı kazada ölen askerlerin ailelerin ek haklardan faydalandırmaları gerektiğine ilişkin Ankara 6., 10. ve 11. İdare Mahkemelerinin kararlarını sunmuş, fakat bu talepleri kabul edilmemiştir.

Başvuruçular dışında, aynı kazada yakınlarını kaybedenler tarafından on yedi dava daha açılmış ve bunlardan on dördünde idare mahkemeleri aileler lehine karar vermiştir.

AİHM ilk olarak yedi üyeden oluşan daire formatında başvuruyu incelemiştir. Daire, içtihat farklılıklarına rağmen, Uyuşmazlık Mahkemesinin davaya bakmakla AYİM'in görevli olduğuna dair kararlarını da gözetecek, idare mahkemelerinin tersine olarak başvuruçuların tazminat taleplerinin AYİM tarafından reddedilmesiyle ortaya çıkan çelişkinin hukuki güvenlik ilkesine ve adil yargılanma hakkına aykırılık oluşturmayacağına karar vermiştir. Daireye göre, Uyuşmazlık Mahkemesinin kararları normal idare mahkemeleri ile AYİM arasında doğan yorum farklılıklarını gi-

derebilecek niteliktedir.¹⁰³

Başvurucuların, daire kararına karşı yaptıkları büyük daire incelemesi talebinin kabul edilmesi üzerine, başvuru bu kez on yedi üyeli büyük daire tarafından ele alınmıştır.

Büyük Daire ilk olarak, somut başvurunun farklı yargı kollarındaki kararlar arasındaki çelişkili kararları ilgilendirmesi nedeniyle, kendisinin önceki emsal kararlarından farklılık gösterdiğinin ve bu kararlarındaki ilkelere birebir bu başvuruya uygulanamayacağına altını çizmiştir.¹⁰⁴

Büyük Daire sonrasında, Uyuşmazlık Mahkemesinin içtihadın uyumlaştırılması noktasında etkili bir rol oynadığı yönünde Dairenin ulaştığı sonucu kabul etmemiştir.¹⁰⁵ Büyük Daireye göre, sadece hüküm uyuşmazlığı nedeniyle bir mahkeme kararının uygulanmasının imkânsız hale geldiği durumlarda Uyuşmazlık Mahkemesi içtihat birliğini sağlayıcı bir etki göstermekte ise de somut olayda böyle bir hüküm uyuşmazlığı incelemesi yoktur. İlave olarak, Uyuşmazlık Mahkemesinin sadece ilke kararları yargı organlarını bağlayıcı bir etki göstermektedir. Somut olaydaki gibi görev uyuşmazlıklarına dair kararlarına ise yargı organları uymak zorunda değildir. Nitekim, benzer uyuşmazlıklara bakmakla AYİM'in görevli olduğuna dair kararlara rağmen, idare mahkemeleri önlerine gelen davaları esaslan incelemeye devam etmiştir.

Büyük Daire devamla, dördüncü derece yargı organı gibi hareket etmeyeceğinden, sadece mahkeme kararları arasında çelişki olmasını, müdahale etmesi için yeterli bir neden görmemiştir. Danıştay ve AYİM'in davalarda aynı yaklaşımı benimsemek ya da birbirlerinin görev sınırlarına uymak suretiyle ortaya çıkan çelişkili kararları gidermesi mümkündür. Bu noktada, içtihat birliğinin sağlanmasının zamana ihtiyaç duyması da önemli bir etkidir. Sonuç olarak, normal idare mahkemelerinin kararlarıyla kıyaslandığından başvuru aleyhine sonuç doğurmakla birlikte, AYİM'in getirdiği yorum tarzının adil yargılanma hakkına aykırılık oluşturmayacağına karar verilmiştir.¹⁰⁶ Strazburg Mahkemesinin, ulusal mahkemelerinin birbirlerine karşı olan bağımsızlığına ne pahasına olursa olsun dokunmak istemediği anlaşılmaktadır.¹⁰⁷

AIHM'e göre, Uyuşmazlık Mahkemesi kararları gözetildiğinde, idare mahkemesinin görevsiz olduğu yönünde verdiği kararın keyfi olduğu söylenemez. AYİM'in karar vermesi, başvuru aleyhine mahrum

103 *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye*, B. No: 13279/05, 27.05.2010, §§ 58 ve 60.

104 *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], §§ 59 ve 60.

105 *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], §§ 76, 78 ve 79.

106 *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], §§ 83, 87 ve 90.

107 DAHLBERG, s. 106.

birakıldıkları yönünde de yorumlanamaz çünkü dava anılan mahkemenin görev sahasına girmektedir. Ayrıca, mahkeme kararını uygun biçimde gerekçelendirmiştir ve olaylara ilişkin yaptığı değerlendirme de keyfi ya da gayrimakul değildir. Büyük Daire, bireysel başvurunun ulusal hukuktaki içtihat farklılıklarını giderme vasıtası ya da farklı mahkemelerin kararları arasındaki tutarsızlıkları düzeltme mekanizması olarak kullanılmayacağını belirtmiştir.¹⁰⁸

Bu karar yediye on oyla kabul edilmiştir ve muhalif üyeler haklı biçimde, idare mahkemeleri ile AYİM arasında süre gelen görev uyuşmazlığının hukuki güvenlik ilkesini zedeleyici bir etki yaptığı itirazını dile getirmişlerdir.

Uyuşmazlığı giderecek mekanizmanın varlığı hususunda AİHM bu kararda, çok müsamahakâr bir yaklaşım benimsemiştir. 2001 yılındaki Uyuşmazlık Mahkemesi kararına rağmen, başvuruçununkiyle aynı konuya ilişkin davalara idare mahkemeleri bakmaya devam etmiştir.¹⁰⁹ Dolayısıyla, Strazburg Mahkemesinin anılan yolun bir çözüm sunmadığına dair ulaştığı sonucu benimsemekteyiz.

Bununla birlikte, benzer davaların ne şekilde karara bağlanacağı konusunda sivil idare mahkemeleri ile AYİM'in bir şekilde içtihat birliğini sağlayacağı varsayımına katılamamaktayız. Böyle bir kabul aynı zamanda, kararda Uyuşmazlık Mahkemesine ilişkin söylenenlerle kısmen çelişmektedir de. Uyuşmazlık Mahkemesinin kararına rağmen, idare mahkemelerinin kendilerini görevli saymaları karşısında, ileride kararların uyumlaştırılacağı değerlendirilmesini, çelişkili kararların farklı yüksek mahkemeler arasında çıkması şeklindeki somut olayın kendine özgü özelliğinin de haklı kılmayacağını düşünmekteyiz.

B. Çelişkili Yargı Kararlarıyla İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları

1. Bireysel Başvuruda Derece Mahkemelerinin Kararlarının Değerlendirilmesi

Bireysel başvurunun kabulüyle birlikte, Anayasa Mahkemesinin diğer yüksek mahkemelerin kararlarını denetleyen “süper temyiz mahkemesi” haline gelip gelmeyeceği sorusu gündeme gelmiştir.¹¹⁰

Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 148/4 maddesine¹¹¹ ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Ka-

108 *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], §§ 88 ve 89.

109 *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], §§ 25-27.

110 ATASOY Hakan, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s. 14.

111 Anayasa'nın 148/4 maddesi şöyledir: “Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.”

nun'un 49/6 maddesine¹¹² atıf yaparak böyle bir rolü benimsemeyeceğini belirtmiştir. Dolayısıyla “ilke olarak derece mahkemeleri önünde dava konusu yapılmış maddi olay ve olguların kanıtlanması, delillerin değerlendirilmesi, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması ile derece mahkemelerince uyumsuzlukla ilgili varılan sonucun esas yönünden adil olup olmaması” bireysel başvurunun kapsamı haricinde kalmaktadır.¹¹³ Bu tür iddialar, AİHM’in “dördüncü derece şikâyetine” karşılık gelir biçimde “kanun yolu şikâyeti” olarak isimlendirilmekte ve kabul edilemez bulunmaktadır.

Öte yandan, “derece mahkemelerinin tespit ve sonuçlarının adaleti ve sağduyuyu hiçe sayan tarzda bariz takdir hatası veya açık keyfilik içermesi ve bu durumun kendiliğinden bireysel başvuru kapsamındaki hak ve özgürlükleri ihlal etmiş”¹¹⁴ olması halinde ise kanun yolu şikâyeti söz konusu değildir ve adil yargılanma hakkı incelemesi yapılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, yargılamayı yapan mahkemelerin hatalarının temel hak ve özgürlükleri ihlal eder dereceye ulaşmasının bireysel başvuru kapsamında değerlendirileceğini belirtmiştir.¹¹⁵

Derece mahkemelerinin kararlarının bireysel başvuru kapsamına alındığı diğer bir nokta ise davanın sonucuna etkili iddialara hiç veya ilgili ve yeterli bir yanıt verilmemesidir.¹¹⁶ Bu durumda da usulî bir adil yargılanma hakkı olan “gerekçeli karar hakkı”nın karşılanıp karşılanmadığı hususunda olağan mahkemelerin kararları değerlendirilmektedir.

Yukarıdakilere ek olarak, mahkemelerin aynı konuda farklı kararlar verildiği, AİHM gibi Anayasa Mahkemesinin de sıklıkla karşılaştığı bir adil yargılanma hakkı şikâyetini oluşturmaktadır. Aşağıda, benzer konulara ilişkin yargılamalarda mahkemelerin çelişkili sonuçlara ulaştığı iddialarının incelendiği belli başlı bireysel başvuru kararları ele alınacaktır.

2. Anayasa Mahkemesi İctihadında Çelişkili Kararlar Olgusu

a) Türkan Bal Kararı

Anayasa Mahkemesi *Türkan Bal* başvurusunda¹¹⁷, çelişkili kararların

112 6216 sayılı Kanun'un 49/6 maddesi şöyledir: “Bölmelerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına ilişkin belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.”

113 Mustafa Bülent Erten, B. No: 2012/649, 26.03.2013, § 26; İhsan Vurucuoğlu, B. No: 2013/539, 16.05.2013, §§ 43 ve 44; EKİNCİ Hüseyin/SAĞLAM Musa, **Individual Application to the Turkish Constitutional Court**, Publications of the Constitutional Court of Turkey, Ankara, 2015, s. 89 ve 90.

114 Necati Gündüz ve Recep Gündüz, B. No: 2012/1027, 12.02.2013, § 26; Onur Gür, B. No: 2012/828, 21.11.2013, § 21; Set Makina Ticaret Ltd. Şti., B. No: 2013/816, 06.02.2014, § 30.

115 ATASOY, s. 15; EKİNCİ/SAĞLAM, s. 90.

116 Sencer Başat ve diğerleri [GK], B. No: 2013/7800, 18.06.2014, §§ 35 ve 37.

117 *Türkan Bal* [GK], B. No: 2013/6932, 06.01.2015.

değerlendirilmesinde dikkate alacağı ana ölçütleri ortaya koymuştur.

Bu başvuruda, Hava-İş Sendikası 29.05.2012 tarihinde belirli saatler arasında iş başı yapılmaması yönünde üyelerine mesaj göndermiştir. Başvurucunun da aralarında bulunduğu çok sayıda Türk Hava Yolu (THY) çalışanı rahatsız oldukları gerekçesiyle bu tarihe ilişkin sağlık raporları almışlardır. THY ise greve katıldıkları gerekçesiyle bu kişilerin iş akitlerini haklı nedenin bulunduğu gerekçesiyle tazminatsız feshetmiştir. İşçilerin açtıkları davalarda ilk derece mahkemeleri, THY'nin raporların sahte olduğuna dair bir delil sunmadığı veya eyleme katılmış olsalar dahi bunun demokratik bir hakkının kullanımı olduğu gerekçeleriyle davaların kabulüne karar vermişlerdir.

Yargıtay 22. Hukuk Dairesi, kararı bozmuş ve davanın kesin biçimde reddine hükmetmiştir. Daire, Sendikanın mesajı sonrası aynı anda 279 işçinin birden rapor almasının bu raporların hastalık nedeniyle değil eyleme katılmak amacıyla alındığını gösterdiğini değerlendirmiş ve başvurucunun idarenin iddiasını çürütecek bir delil sunmadığını belirtmiştir.

Benzer davalarda işe iade yönünde verilen kararlardan bir kısmı Yargıtay 7. Hukuk Dairesince incelenmiştir. Daire 12.04.2013 ve 26/4/2013 tarihli ilamlarıyla, kişilerin hastaneye başvurmasının gerçeği yansıtmadığı ve göstermelik olduğu yönünde bir iddia bulunduğu takdirde, işverenin bu hususta araştırma yapması veya delil sunması gerektiği yönündeki derece mahkemelerinin kararlarını onamıştır.

Diğer bazı işe iade kararları, Yargıtay 22. Hukuk Dairesi tarafından 14.05.2013 ila 22.10.2013 tarihleri arasında incelenmiş ve yukarıda belirtilen gerekçelerle davalar temyiz aşamasında reddedilmiştir. Dört ilk derece mahkemesi kararı ise Yargıtay 9. Hukuk Dairesi tarafından 04.02.2014 tarihinde onanmıştır.

Başvurucu, işe iade kararlarından Yargıtay 7. Hukuk Dairesine tevzi edilen kararların onandığını, fakat kendi dosyasının 22. Hukuk Dairesi tarafından incelendiğini ve reddedildiğini belirtmiştir. Başvurucu, ispat yükünün tersine çevrilerek kendisine yöneltilmesinin de adil yargılanma hakkına aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

Anayasa Mahkemesi, ilk adımda çelişkinin var olup olmadığını incelemiştir. Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin sağlık raporu ve ispat yükü hususlarındaki değerlendirmelerinin, başvurucunun açtığı davaya konu olayların farklılığından kaynaklanmadığı ve bu yorumun Yargıtay 7. Hukuk Dairesinin aynı konudaki önceki tarihli ilamlarıyla çelişki oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Bu noktada, uygulamadaki birlikteliği sağlamaları beklenen Yargıtay dairelerinin benzer davalarda yeterli gerekçe göstermeksizin farklı sonuçlara ulaşmalarının, kişilerin yargı sistemine ve mahkeme kararlarına duymaları beklenen güvene zarar verebileceği ifade edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, verilen kararın bir daireye düştüğü takdirde onanacağı, başka bir daire tarafından incelenmesi durumunda ise bozulacağı gibi ihtimale dayalı ve birbirine zıt sonuçlara yol açacağını değerlendirmiştir.¹¹⁸

Ardından, Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin bahse konu ilamında, ulaşılan sonucun farklılığına dair yeterli gerekçeye yer verilmediği belirlenmiştir. Son olarak, içtihat farklılıklarını giderecek bir mekanizmanın Yargıtayda bulunup bulunmadığına ve varsa ne şekilde işlediğine bakılmıştır.

Daireler arasındaki karar farklılığı, Yargıtayın ilgili dairesinin 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun 15. maddesinin ikinci fıkrasının (b) veya (c) bendi uyarınca konuyu Yargıtay Hukuk Genel Kuruluna taşıması halinde ortadan kaldırılabilirdi. Ancak, Yargıtay daireleri bu gibi durumlarda içtihatlarını sürdürme ya da kendiliğinden içtihat değişikliği yapmayı tercih ettiklerini değerlendiren Anayasa Mahkemesi, Yasa'da belirtilen yolun terorde kaldığı ve etkili bir çözüm sunamadığına karar vermiştir.¹¹⁹

Anayasa Mahkemesi nihayetinde, *“mevcut yapısal mekanizmanın işletilmesindeki eksiklikle birlikte ele alındığında, Yargıtay dairelerinin ilamlarında yeterli gerekçeyle desteklenmeyen farklılıkların bulunmasının, başvuruçunun açtığı davanın görülmesi bakımından hukuki belirsizliğe neden olduğu ve başvuruçunun açısından öngörülemez bulunduğu”* sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle, başvuruçunun adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, dairelerin farklı yönlerde verdiği kararlardan hangisinin doğru olduğuna dair değil de ortaya çıkan çelişkiyi incelediğini göstermek için *“başvuruçunun davasının ne şekilde sonuçlanması gerektiğine dair herhangi bir çıkarım”* yapmadığını belirtmiştir.¹²⁰ Böylelikle, hukuk kurallarının uygulanmasının ve delillerin değerlendirilmesinin derece mahkemelerine ait olduğu, fakat salt birbiriyle uyuşmayan sonuçlara ulaşılmasının bireysel başvuru kapsamına girdiği vurgulanmıştır. Bu ifadelerden, Anayasa Mahkemesinin diğer yüksek mahkemelerin kararlarının doğruluğunu değerlendiren süper temyiz mercii görüntüsü vermekten kaçınmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Başvuruçuyla aynı şekilde işten çıkartılan diğer kişilerin davalarının üç farklı Yargıtay dairesince incelendiğine yönelik saptama, benzer nitelikteki davaların tespit edilerek yeknesak biçimde sonuçlandırılmasını

118 Türkan Bal [GK], § 64.

119 Türkan Bal [GK], §§ 70 ve 71.

120 Türkan Bal [GK], § 68.

sağlayan bir sistem ihtiyacına¹²¹ zımnen işaret etmektedir. UYAP sistemi de kullanılarak aynı nitelikteki uyumsuzlukların mümkünse tek bir dairede toplanılmasıyla ve daireler arasındaki iletişimin güçlendirilmesi yoluyla aynı olayların çözümünde ortak bir yaklaşımın benimsenmesiyle, çelişkili kararlardan kaynaklanan hak ihlallerinin doğmasının önüne geçebilecektir.

Anayasa Mahkemesi, yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar görmemiş ve başvurucuya tazminat ödenmesine hükmetmiştir.¹²² Adil tatmin olarak tazminat ödenmesi yolu seçilmiş ise de mahkemelere kararlarını değiştirme veya gerekçe ortaya koymak suretiyle farklılığı açıklama imkânı sunacağından yargılamanın yenilenmesine karar verilmesinin içtihatlar arasındaki çelişkiye dair ihlallerin giderilmesi için daha uygun yol olduğu düşünmekteyiz.

b) Ahmet Saygılı ve Şefika Saygılı Kararı

*Ahmet Saygılı ve Şefika Saygılı*¹²³ başvurusu Anayasa Mahkemesinin, AİHM'in *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin* kararına benzer bir konuyu incelediği bir davadır.

Başvurucuların oğlu, atış eğitimine giderken geçirdiği trafik kazası sonucunda hayatını kaybetmiştir. Başvurucular, 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun uyarınca yaptıkları talebin idare tarafından reddedilmesi üzerine idare mahkemesine dava açmışlardır. İdare mahkemesi AYİM'in görevli olduğu gerekçesiyle görevsizlik kararı vermiştir. AYİM ise ölümün eğitime giderken meydana gelen kazada meydana gelmesinin, Kanun'un aradığı "emniyet ve asayişin temini kapsamında" olma şartını karşılamadığı gerekçesiyle başvuruçuların tazminat talebini reddetmiştir. AYİM kararını verirken, aynı kazada vefat eden bir askere idare mahkemesi tarafından tazminat verilmesinin kendisini bağlamayacağına vurgu yapmıştır.

Anayasa Mahkemesi, Derece Mahkemesi kararının bariz takdir hatası veya açık bir keyfilik de içermemesi nedeniyle kararın sonucu itibarıyla adil olmadığı iddiasının açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir.

Bununla birlikte, hukuki belirlilik ilkesi altında ayrı bir inceleme daha yapılmıştır. Bu hususta, aynı duruma ilişkin farklı yargı kollarına bağlı mahkemeler arasındaki içtihat farklılıklarını ortadan kaldıracak mekanizmaların bulunduğu, ancak yetersiz kaldığı ve etkili bir çözüm sunmadığı

121 *Mullai ve Diğerleri/Ermenistan*, § 86.

122 *Türkan Bal* [GK], §§ 72, 73, 78.

123 *Ahmet Saygılı ve Şefika Saygılı*, B. No: 2013/135, 21.01.2015.

belirtilmiştir. Mevcut mekanizmalara örnek olarak, aynı yargı kolundaki mahkemeler arasında var olan içtihat farklılığını giderecek “*içtihadı birleştirme kararı*” yöntemi ile farklı yargı kolları arasındaki görev ve hüküm uyumsuzluğunu giderecek “*Uyuşmazlık Mahkemesi*”ne başvuru yolu gösterilmiştir. Somut olayda ise mevzuattan ve uygulamadan kaynaklanan nedenlerle bu mekanizmaların işletilemediği ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi anılan gerekçelerle, oluşan durumun hukuki belirsizliğe ve güvensizliğe neden olduğu ve başvuruçular açısından öngörülemez bulunduğunu değerlendirmiş ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır. Bu kararda da yeniden yargılanma talebi kabul edilmeyerek, sadece tazminat ödenmesi yoluyla giderim yapılması tercih edilmiştir.¹²⁴

Bireysel başvurudaki kararda, Uyuşmazlık Mahkemesine başvurulmasının ya da içtihadın birleştirilmesi yolunun bir çözüm getirmediği belirtilmektedir. Ancak, hem sivil idare mahkemelerinin hem de AYİM’in bu tür uyuşmazlıklara bakmakla uzun süredir kendilerini görevli görüp görmedikleri, başvuruçuların dayandıkları idare mahkemesinin tazminat kararının ayrıksı bir kararı mı olduğu yoksa bu mahkemelerin genel yaklaşımını mı yansıttığı hususlarında bir açıklama yapılmamıştır. Bu itibarla, başvuruya konu çelişkinin derinliği net olmamakla birlikte, Anayasa Mahkemesinin ihlal tespitinden farklı kararların belirli bir süreden beri verilmekte olduğunu varsayabiliriz.

Aksi durum geçerli ise yani süreklilik arz eden çelişkili kararlar yoksa, istisnai bir idare mahkemesi kararına dayalı ihlal kararı verilmiş olacaktır. Böyle bir durumda, derece mahkemelerinin ulaştığı sonuçlarda ve yaptıkları yorumlarda bariz bir hata veya keyfilik yok ise başvuruçular için olumsuz sonuçlara yol açmış olsa da Anayasa Mahkemesinin verilen karara müdahale etmemesi gerektiğini değerlendirmekteyiz.

Yukarıda belirtilenler gözetildiğinde, bu tür davalara bakmakla hangi mahkemelerin görevli olduğuyla ilgili varsa Uyuşmazlık Mahkemesinin yorumuna ve çelişkinin derinliğine dair bilgilere yer verilmesi bireysel başvuru kararının anlaşılmasını daha kolaylaştırabilirdi.

c) Murat Çevik ve Murat Çevik (no. 2) Kararları

Anayasa Mahkemesinin çelişkili kararlar bağlamında ihlal verdiği diğer iki karar bölge idare mahkemesi ile Danıştay arasındaki içtihat farklılığından doğmuştur.

124 Ahmet Saygılı ve Şefika Saygılı, § 47.

*Murat Çevik*¹²⁵ ve *Murat Çevik (no. 2)*¹²⁶ başvurularına konu olaylarda, okul aile birliğinden kiralararak kantin işletmekte olan başvurucuya katma değer vergisi (KDV) tevkifatı yapıp beyanname vermediği gerekçesiyle bir kat vergi ziyai cezalı KDV tarhiyatı yapılmıştır. Başvurucunun, vergi tarhiyatına karşı açtığı davalar ilgili idare mahkemesi tarafından reddedilmiş ve başvurucunun itirazları da Balıkesir Bölge İdare Mahkemesi tarafından kabul edilmemiştir.

Anayasa Mahkemesi, davalardaki uygulamanın Danıştayın ve diğer bölge idare mahkemelerinin yerleşik içtihatlarıyla çeliştiğini belirtmiş ve başvurucu yönünden “öngörülemez” olduğunu değerlendirmiştir. Bu nedenle de başvurucunun adil yargılanma değil, mülkiyet hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Anayasa Mahkemesi, ihlali gidermek için yeniden yargılama yapmak üzere kararların Bölge İdare Mahkemesine gönderilmesine hükmetmiştir.

d) İslam Şahin Kararı

İslam Şahin başvurusunda¹²⁷, yargısal kararların uyumlaştırılmasının zaman alabileceği gündeme gelmiştir. Başvuruya konu uyuşmazlık, 4/C statüsünde geçici personel olarak sağlık kuruluşlarında çalışan kişilerin 2006 yılında gerçekleşen yasa değişikliği ve 2012 yılında çıkartılan bir yönetmelik uyarınca döner sermayeden pay alıp alamayacağına dayanmaktadır. Başvurucunun açtığı dava idare mahkemesince reddedilmiş ve ilgili bölge idare mahkemesinin incelemesinden geçerek 11.04.2014 tarihinde kesinleşmiştir.

Bazı bölge idare mahkemeleri, 2013 yılında geçici personel lehine kararlar vermişlerdir. Benzer uyuşmazlıkları inceleyen Danıştay, 26.11.2013 ve 24.06.2014 tarihli kararlarıyla döner sermayeden bu personele de pay verilmesi gerektiğine hükmetmiştir.

Anayasa Mahkemesi, yasa değişikliğinin ve yönetmeliğin uygulamasının netleşmesinin zamana ihtiyaç duymasının olağan olduğu ve Danıştay içtihadıyla yargısal kararların uyumlaştırılmasının sağlandığı gerekçeleriyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.¹²⁸

Bölge idare mahkemesinin karar tarihi, Danıştay kararlarından sonra olmasına rağmen; ulaşılan sonucun bariz takdir hatası veya açık bir keyfilik içermemesi dikkate alındığında; bu gecikmenin maruz görüldüğü anlaşılmaktadır. Danıştayın yaklaşımının 24.06.2014 tarihli kararlarıyla

125 *Murat Çevik*, B. No: 2013/3245, 11.12.2014.

126 *Murat Çevik (no. 2)*, B. No: 2013/3244, 07.07.2015.

127 *İslam Şahin*, B. No. 2014/7280, 21.01.2016.

128 *İslam Şahin*, § 56.

birlikte istikrar kazandığından ve yargısal kararların öğrenilmesinin de zaman alabileceğinden, biz de son karardan sadece iki ay sonra bölge idare mahkemesinin uyuşmazlığı aksi yönde çözmesinin hukuki güvenlik ilkesiyle çelişmeyeceğini değerlendirmekteyiz.

C. Türk Yargı Sisteminde İctihat Tutarlılığının Sağlanmasının Yolları

Türkiye'deki yargı sistemi açısından, içtihat birliğinin sağlanması AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarında vurgulandığı gibi hukuki güvenlik ilkesini güçlendirecek hem de kişilerin yargı organlarına duyduğu güveni güçlendirecektir.

İctihatlar arasındaki tutarlılığa iki bağlamda ihtiyaç duyulmaktadır. İlki aynı yargı kolu içerisinde ikincisi ise farklı yargı kolları arasındadır.

1. Aynı Yargı Kolu İçerisinde Tutarlı Kararların Temin Edilmesi

2575 sayılı Danıştay Kanunu'nda, 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nda ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'da içtihat birliğini sağlamaya yönelik mekanizmalar bulunmaktadır. Bu yolların etkili biçimde kullanılması önem taşımaktadır.

Yukarıdaki örnek kararlar incelendiğinde, mevcut mekanizmaların pek çok olayda çelişen kararları önleyemediği görülmektedir. Bu noktada son olarak *Hayati Çelebi ve diğerleri/Türkiye* kararına¹²⁹ bakılabilir.

Başvurucular, 17 Ağustos 1999 depreminde yakınlarını kaybetmişler ve başvurucuların evleri zarar görmüştür. Tazminat talebiyle açtıkları davalardan biri, mülga Borçlar Kanunu'nun 125 inci maddesindeki on yıllık zamanaşımının binaların yapıldığı tarihten işlemeye başladığı ve bu sürenin dolduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Bu karar Yargıtay tarafından 2002 yılında onanmıştır. Başvurucular diğer davanın temyiz incelemesi esnasında, Yargıtay Birinci Başkanlığından içtihat uyumunu sağlamak üzere davanın İctihadı Birleştirme Kuruluna gönderilmesini istenmiştir. Başvurucular, ikinci davadaki içtihadın birleştirilmesi taleplerini de hatırlatarak ilk dava yönünden karar düzeltme başvurusu yapmışlardır. Bu taleplerinin 2004 yılında reddiyle birlikte karar kesinleşmiştir.¹³⁰

AİHM, başvurucuların ilk davada içtihatlar arasındaki uyumsuzluğa işaret etmelerine rağmen bu hususun çözüme kavuşturulmadığına ve bu çelişkinin, benzer nitelikteki davalar kabul edilirken başvurucuların davasının reddedilmesiyle sonuçlandığına dikkat çekmiştir. Bu nedenle de başvurucuların adil yargılanma haklarının ihlal edildiğine karar verilmiş-

129 *Hayati Çelebi ve diğerleri/Türkiye*, B. No: 582/05, 09.02.2016. Bu karar henüz kesinleşmemiştir.

130 *Hayati Çelebi ve diğerleri/Türkiye*, §§ 12-17.

tir.¹³¹

Kanaatimizce, yasalarda öngörülen mekanizmaların işletilmesiyle ve özellikle UYAP'ın sağladığı olanaklarla benzer davaların mümkün oldukça tek bir yerde toplanmasıyla içtihat farklılığının önüne geçilebilecektir. Öte yandan, yüksek mahkemelerin daireleri arasındaki iletişimin, etkili sonuçlar doğuracak biçimde daha da güçlendirilmesi de önem taşımaktadır.

2. Farklı Yargı Kolları Arasında İchtihat Uyumunun Sağlanması

Mahkemelerin birbiriyle uyuşmayan kararlar vermesine yol açan hususlardan diğeri de uyuşmazlıkların farklı yargı kollarında ele alınmasıdır. Bu bakımdan, Uyuşmazlık Mahkemesinin rolü öne çıkmaktadır.

Uyuşmazlık Mahkemesi, görev ve hüküm uyuşmazlığı olmak üzere iki açıdan içtihat birliğinin sağlanmasına hizmet etmektedir. AİHM'in *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [GK] kararı ile Anayasa Mahkemesinin *Ahmet Saygılı ve Şefika Saygılı* kararına bakıldığında, her yargı kolunun uyuşmazlıkların çözümüne yönelik kendi içinde tutarlı yorumlar getirdiğini anlaşılmaktadır. İchtihattaki çelişkinin kaynağı ise Uyuşmazlık Mahkemesinin kararına rağmen yargı kollarından birinin diğerrinin görev sahasına girmesidir. Bunun da temelinde bahse konu yüksek mahkemenin kararlarının ilke kararları haricinde bağlayıcı olmaması yatmaktadır.

Bu açıdan, Uyuşmazlık Mahkemesine yargı kollarının görev sahalarına ilişkin bağlayıcı karar alma yetkisinin tanınmasının uygun olacağı görüşünü¹³² çelişkili kararların engellenmesine etkisi açısından paylaşmaktayız.

Uyuşmazlık Mahkemesinin, farklı yargı kolları arasındaki çelişkili kararların giderilmesine ilişkin müdahil olduğu istisnai alan hüküm uyuşmazlığıdır. Hüküm uyuşmazlığı, 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun'un 24 üncü maddesinde düzenlenmektedir. Bu yola, "adli, idari ve askeri yargı mercileri tarafından, konusu, sebebi ve taraflardan en az birinin aynı olduğu davalarda verilen çelişik kararlar yüzünden hakkın yerine getirilmesi mümkün olmazsa" başvurulabilmektedir.¹³³

131 *Hayati Çelebi ve diğerrleri/Türkiye*, § 66.

132 YEŞİL Ufuk, *Türk Yargı Sisteminde Görev ve Hüküm Uyuşmazlıkların Çözüm Usulü*, Uyuşmazlık Mahkemesi Yayınları, Yayın No: 4, Ankara, 2014, s. 321 ve 322. Yeşil, hem Uyuşmazlık Mahkemesinin iş yükünün azaltılması hem de göreve ilişkin doğabilecek belirsizliğin önüne geçilmesi için görev uyuşmazlıklarına dair Uyuşmazlık Mahkemesinin verdiği tüm kararlara bağlayıcılık getirecek bir yasa değişikliği yapılması gerektiğini önermektedir. İchtihat birliğinin gerçekleştirilmesine olacak katkısı nedeniyle de böyle bir değişikliğin yapılmasının faydalı olacağını düşünmektedir.

133 TERCAN Erdal, *Farklı Yargı Kollarına Mensup Mahkemeler Arasındaki Hüküm Uyuşmazlığı*, Uyuşmazlık Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 41.

Çelişkili kararların giderilmesine doğrudan hizmet eden bu yolun niteliği gereği istisnai hallerde ortaya çıkabileceği anlaşılmaktadır.

3. Bireysel Başvuru İçin Uyuşmazlık Mahkemesi Tüketilmesi Gereken Bir Yol Mudur?

Son olarak, çelişkili kararlar verildiğini iddia eden kişilerin bireysel başvuru yapmadan önce Uyuşmazlık Mahkemesine gitmek zorunda olup olmadıkları; diğer bir deyişle yüksek mahkemenin tüketilmesi gereken bir yol olup olmadığı akla gelmektedir.

Görev uyuşmazlıklarında, farklı uyuşmazlık türleri yönünden dosyanın taraflarının talepleri farklı etki gösterdiğinden, kimi türlerin etkili yol olduğu, bazı durumlarda ise tüketilmesinin gerekmediği belirtilmektedir.¹³⁴

İlke kararları haricindeki kararlar sadece dosyada karar veren yargılama makamlarını bağlamakta, benzer dosyalar için bir zorlayıcı gücü bulunmamaktadır. Çelişkili kararlara yol açan husus, kendini görevli varmayan yargı kolunun davacılar lehine, Uyuşmazlık Mahkemesinin görevli gördüğü yargı kolunun ise aleyhte kararlar vermesi ve bu belirsizliğin sürüp gitmesidir.

Bu açıdan, görev uyuşmazlıkları çıkartılması yoluna başvurulmasının zorunlu tutulmaması gerektiğini düşünmekteyiz.

Hüküm uyuşmazlığında çelişki, aynı olayın farklı yargı mercilerinin birbiriyle uyumsuz şekilde kararlaştırılmasından kaynaklanmaktadır ve dosyanın tarafının talebiyle konu çözülmek üzere Yüksek Mahkeme önüne gelmektedir. Anayasa Mahkemesi *Erol Güler* kararında¹³⁵, hüküm uyuşmazlığına dayalı çelişkili karar iddiasının dile getirildiği durumlara ilişkin olarak, Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başvurulmasının fiili ve etkili bir çözüm sunduğunu kabul etmiştir. Bu yolun kullanılmaması nedeniyle de başvuruçunun şikâyeti başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez bulunmuştur.

Ancak, bir de Uyuşmazlık Mahkemesine başvurmak zorunda bırakılmalarının kişilere aşırı bir yük getireceği düşüncesiyle Anayasa Mahkemesinin yaklaşımına katılmamaktayız. Hüküm uyuşmazlığına götürülecek yargı kararları hâlihazırda iki yargı çeşidinin incelemesinden geçerek kesinleşmiş durumdadır. Yani başvuruçular, kesinleşen yargı kararlarının ardından tekrar bir yargı yolunu daha kullanmak mecburiyetinde kalacaklardır.

134 Detaylı açıklamalar için bkz. YEŞİL, s. 352-355.

135 *Erol Güler*, B. No: 2013/8173, 14.04. 2016, §§ 35 ve 37.

Anılan yaklaşımın yerine, hukuk davalarındaki karar düzeltme yolunda olduğu gibi¹³⁶, başvuruculara seçimlik bir hak tanınması tercih edilebilirdi. Bu durumda, hüküm uyuşmazlığı talep edip etmemekte başvurucular serbest olurdu. Anayasa Mahkemesinin yukarıdaki kararı ışığında, hüküm uyuşmazlığı talebi şartları oluşmadığı gerekçesiyle reddedilse dahi; bireysel başvuru süresi Uyuşmazlık Mahkemesinin kararından sonra işlemelidir. İkinci olarak, yargılama uzunluğunun tespitinde hüküm uyuşmazlığı talebinin incelenmesinde geçen sürenin de hesaba katılacağı kabulü gerekir.

SONUÇ

Her ne kadar AİHM ve Anayasa Mahkemesi derece mahkemelerinin ulusal mevzuatı yorumlamalarını ve olguları değerlendirmelerini dördüncü derece bir yargılama mercii gibi incelemek istememekle birlikte, çelişkili yargı kararlarının verilmesi hukuki güvenlik ilkesini zedeleyeceğinden adil yargılanma hakkı çerçevesinde ele alınmaktadır.

Başvurucuların içtihat tutarsızlık bulunduğu iddialarının değerlendirilebilmesi için öncelikle farklı kararların aynı konuya ilişkin olması gerekir. Davaların içeriklerinin farklı olması halinde, artık çelişkili kararlardan bahsedilemez. Gerçek bir içtihat çelişkisi bulunuyorsa, bunun derin ve süre giden bir özellik taşıyıp taşımadığı ile içtihat birliğini temin edecek mekanizmaların mevcut olup olmadığına ve ne sonuç verdiğine bakılmaktadır.

Öte yandan her çelişki, hukuki güvenlik ilkesine ve adil yargılanma hakkına aykırı görülemez. Yeni bir yasanın kabul edilmesinin veya yeni bir uyuşmazlığın ortaya çıkmasının ardından mahkemelere bu konuyu keyfiliğe kaçmadan çözüme kavuşturmak ve sonrasında da bu çözümleri yeknesak bir hale getirmek için belirli bir süre tanınmalıdır. Ayrıca, yerleşik içtihattan ayrılan tek bir ayrık kararına dayanılarak veya genellik arz etmeyen bir iki karar arasındaki tutarsızlıklar sebebiyle yapılan çelişki iddialarının kabul görmesi zordur.

Çelişkili kararları giderecek mekanizmalardan en önemlisi, yüksek mahkemelerden beklenen uyumlaştırıcı etkidir. Yüksek mahkemeler, alt mahkemelerin birbiriyle tutarsız kararlarını birleştirme ve ortak bir yorumun kabul edilmesini sağlama sorumluluğu taşımaktadır. Bizzat bu mahkemelerin, içtihat istikrarsızlığa yol açması ise hukuki güvenlik ilke-

136 *Ayşe Zıraman ve Cennet Yeşilyurt*, B. No: 2012/403, 26.03.2013, §§ 19-21; *Fikret Güney*, B. No: 2013/1936, 18.09.2013, §§ 23-26. Bu kararlar uyarınca, hukuk ve idari davalarda karar düzeltme yoluna gidilmemesi başvuru yollarının tüketilmediği şeklinde değerlendirilmemekte; gidildiği durumlarda da bireysel başvuru süresi karar düzeltmeye ilişkin kararın tebliğinden itibaren işlemektedir.

siyle bağdaşmaz. Yüksek mahkemelerin, kararlar arasında yeknesaklığı sağlayacak kurullarını daha etkin kullanmaları önemlidir. *Hayati Çelebi ve diğçerleri/Türkiye ile Türkan Bal* [GK] kararları ağırlıklı olarak bu kurulların sorunun çözümlüne dâhil edilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Yasama yoluyla da içtihat birliğinin sağlanması mümkün olmakla birlikte kuvvetler ayrılığı ilkesinin zedelenmesi için zorlayıcı koşullar haricinde geriye etkili ve devam eden davaların sonuçlandırılmasını etkileyecek uygulamalardan kaçınılmalıdır.

Türk hukuk sistemi bakımından çelişkili kararlar verilmesine neden olan bir husus da Uyuşmazlık Mahkemesinin görevli yargı koluna dair verdiği kararların somut dosya haricindeki benzer dosyalarda bağlayıcılığının bulunmamasıdır. Bir yargı kolunun Uyuşmazlık Mahkemesinin kararına rağmen önüne gelen davayı görmeye devam etmesi ve verdiği kararın diğçer yargı kolundaki mahkemenin yorumundan ayrılması çelişkili kararlara yol açmaktadır. Uyuşmazlık Mahkemesinin görev uyuşmazlıkları üzerine verdiği tüm kararlara genel bir bağlayıcılık kazandırılması, bahsettiğimiz çelişkilerin önüne geçecektir.

Görev ya da hüküm uyuşmazlığı için Uyuşmazlık Mahkemesine başvurulmasının, bireysel başvuru öncesi tüketilmesi zorunlu olan bir yol olarak değil, başvuruçuların seçimine kalan bir hak olarak kabul edilmesinin uygun olacağını değerlendirmekteyiz. Anayasa Mahkemesi, hüküm uyuşmazlığı yolunun tüketilmesi gerektiğini belirtmişse de henüz diğçer yola dair verilmiş bir karar bulunmamaktadır.

Anayasa Mahkemesi, süper temyiz mercii olarak algılanmasını engellemek için mümkün olduğunca derece mahkemelerinin kuralları yorumlamasına ve delilleri değerlendirmesine saygı göstermektedir. Ancak, hukuki güvenlik ilkesi çelişkili kararların incelenmesini gerektirmektedir.

Bölge adliye mahkemelerinin faaliyete geçmesi ve bölge idare mahkemelerinin istinaf incelemesine başlamasıyla birlikte çelişkili kararlar temelinde yapılan bireysel başvuruların artması olasıdır. Yüksek mahkemelerinin kendi içlerindeki iletişiminin daha da güçlendirilmesi ve benzer davaların tespitinde UYAP'ın sunduğu olanaklardan mümkün olduğunca istifade edilmesiyle, farklı kararlar çıkmasının önlü baştan kesilebilir. Gereken hallerde içtihat birliğini sağlayacak mekanizmaların daha etkin kullanılmasıyla da hukuki güvenlik ilkesini zedeleyen farklı kararların sürüp gitmesi engellenebilir.

KAYNAKLAR

- Kitap ve Makaleler

Anayasa Mahkemesi Araştırma ve İçtihat Birimi, **Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi**, Ed. Musa Sağlam/Hasan Tuna Göksu, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014.

ATASOY, Hakan, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi**, Çev. Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Daire Başkanlığı, 2014, http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2016).

BREMS, Eva/LAVRYSEN, Laurens, "Procedural Justice in Human Rights Adjudication: The European Court of Human Rights", **Human Rights Quarterly**, c. 35, s. 1, 2013, s. 176-200, <http://home.heinonline.org> (Erişim Tarihi: 04.01.2016).

ÇELİK, Abdullah, **Adil Yargılanma Hakkı Rehberi**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014.

DAHLBERG, Maija, "' . . . It Is Not Its Task to Act as a Court of Fourth Instance': The Case of the European Court of Human Rights", **European Journal of Legal Studies**, C. 7, S. 2, 2014, s. 84-118, <http://www.ejls.eu/16/197UK.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2016).

EKİNCİ, Hüseyin/SAĞLAM, Musa, **Individual Application to the Turkish Constitutional Court**, *Publications of the Constitutional Court of Turkey*, Ankara, 2015.

ERGEC, Rusen, "Les divergences de jurisprudence et le procès équitable", **L'Europe des Droits Fondamentaux: Mélanges en Hommage à Albert Weitzel**, Ed. Luc Weitzel, Pedone, Paris, 2013, s. 279-292.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde "Adil Yargılama"", **AÜSBF Dergisi**, C. 49, No. 1-4, 1994, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/462/5268.pdf> (Erişim tarihi: 05.01.2016).

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Doğru Yargılama", **AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları**, No. 11, Ankara, 1995.

GÜLENER, Serdar, "Mukayeseli İnsan Hakları Hukukunda Temyiz Merci Şikâyetlerinin İstisnai Bir Alanı Olarak 'Keyfilik' Kriteri", **Bireysel**

Başvuru İncelemeleri – 1, Ed. Musa Sağlam/Serdar Güleler/Recep Kaplan, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2013, s. 53-83.

HARRIS, David/O'BOYLE, Michael/BATES, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku**, Çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı/Ulaş Karan, Türkçe 1. Baskı, Şen Matbaa, Ankara, 2013.

HARRIS, David/O'BOYLE, Michael/BATES, **Law of the European Convention on Human Rights**, 4th Edition, Oxford University Press, the United Kingdom, 2014.

İNCEOĞLU, Sibel, **Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği**, Şen Matbaa, Ankara, 2007.

İNCEOĞLU, Sibel, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler**, Üçüncü Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2008.

LEACH, Philip, **Taking a Case to the European Court of Human Rights**, Oxford University Press, 3rd Edition, New York, 2011.

LOUCAIDES Loukis G., "Questions of Fair Trial under the European Convention on Human Rights", **Human Rights Law Review**, C. 3, S. 1, s. 27-51, <http://heinonline.org> (Erişim Tarihi: 03.01.2016).

ÖNCÜ, Mehmet, "Bireysel Başvuruların AİHM tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler", **Anayasa Mahkemesi 50. Yıl Armağanı**, Ed. Alparslan Altan/Engin Yıldırım/Erdal Tercan/Hikmet Tülen/Ali Rıza Çoban, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2012, s. 371-408.

REID, Karen, **A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights**, Sweet&Makswell, 4. Baskı, Londra 2011.

SUDRE, Frédéric, **Droit Européen et International des Droits de l'Homme**, Presses Universitaires de France, 11th Edition, Paris, 2012.

TERCAN, Erdal, **Farklı Yargı Kollarına Mensup Mahkemeler Arasındaki Hüküm Uyuşmazlığı**, Uyuşmazlık Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014.

YEŞİL, Ufuk, **Türk Yargı Sisteminde Görev ve Hüküm Uyuşmazlıkların Çözüm Usulü**, Uyuşmazlık Mahkemesi Yayınları, Yayın No: 4, Ankara, 2014.

VITKAUSKAS, Dovydas/DIKOV, Grigoriy, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması**, Çev.

Serkan Cengiz, Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları, Strazburg, 2012.

http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitapla-ri/adilyargilanma.pdf (Erişim Tarihi: 08.01.2016).

- AİHM Kararları

Atanasovski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, B. No: 36815/03, 14.01.2010.

Beian/Romanya (no. 1), B. No: 30658/05, 06.12.2007.

Brezovec/Hırvatistan, B. No: 13488/07, 29.03.2011.

Buchholz/Almanya, B. No: 7559/77, 06.05.1981.

Delcourt/Belçika, B. No: 2689/65, 17.01.1970.

Dinç/Türkiye (k.k.), B. No: 36797/10, 19.02.2013.

Edwards/Birleşik Krallık, B. No: 13071/87, 16.12.1992.

GarciaRuiz/İspanya [BD], B. No: 30544/96, 21.01.1999.

Golder/Birleşik Krallık, B. No: 4451/70, 21.02.1975.

Hayati Çelebi ve diğerleri/Türkiye, B. No: 582/05, 09.02.2016.

Iordan Iordanov ve diğerleri/Bulgaristan, B. No: 23530/02, 02.07.2009.

Işık/Türkiye (k.k.), B. No: 35224/05, 16.06.2009.

Işyar/Bulgaristan, B. No: 391/03, 20.11.2008.

J.B./Fransa (k.k.), B. No: 33634/96, 14.09.1999.

Karakaya/Türkiye (k.k.), B. No: 30100/06, 25.01.2011.

Kemmache/Fransa (no 3), B. No: 17621/91, 24.11.1994.

Kraska/İsviçre, B. No: 13942/88, 19.04.1993.

Kuchoglu/Bulgaristan, B. No: 48191/99, 10.05.2007.

Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika, B. No: 6878/75 ve 7238/75, 23.06.1981.

Mullai ve Diğerleri/Ermenistan, B. No: 9074/07, 23.03.2010.

Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye, B. No: 13279/05, 27.05.2010.

Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye [BD], B. No: 13279/05, 20.10.2011.

- Pekinel/Türkiye*, B. No: 9939/02, 18.03.2008.
- Perez/Fransa [BD]*, B. No: 47287/99, 08.07.2004.
- Perez Arias/İspanya*, B. No: 32978/03, 28.06.2007.
- Pinto/Portekiz*, B. No: 39005/04, 20.05.2008.
- Pivodenbudtrans, PAT/Ukrayna (k.k.)*, B. No: 38713/04, 15.4.2014.
- Pretto/İtalya*, B. No: 7984/77, 08.12.1983.
- Prevljak ve Diğerleri/Bosna Hersek (k.k.)*, B. No: 127/10, 10.04.2012.
- Remuszkol/Polonya*, B. No: 1562/10, 16.07.2013.
- Schwarzkopf ve Taussik/Çek Cumhuriyeti (k.k.)*, B. No: 42162/02, 02.12.2008.
- Soumare/Fransa*, B. No: 23824/94, 24.08.1998.
- S.S.Balıkçışme Beldesi Tarım Kalkınma Kooperatifi ve diğerleri/Türkiye*, B. No: 3573/05, ... 17293/05, 30.11.2010.
- Stoilkovska/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, B. No: 29784/07, 18.07.2013.
- Teodor/Romanya*, B. No: 46878/06, 04.06.2013.
- TudorTudor/Romanya*, B. No: 21911/03, 24.03.2009.
- Uçar/Türkiye (k.k.)*, B. No: 12960/05, 29.09.2009.
- Unédic/Fransa*, B. No: 20153/04, 18.12.2008.
- X/Avusturya*, B. No: 4428/70, 01.06.1972.
- Vrioni ve diğerleri/Ermenistan*, B. No: 2141/03, 24.03.2009.
- Zielinski ve Pradal ile Gonzalez ve diğerleri/Fransa [BD]*, B. No: 24846/94, ... 34173/96, 28.10.1999.

- Anayasa Mahkemesi Kararları

- Adnan Oktar*, B. No: 2012/917, 16.04.2013.
- Ahmet Saygılı ve Şefika Saygılı*, B. No: 2013/135, 21.01.2015.
- Ayşe Zıraman ve Cennet Yeşilyurt*, B. No: 2012/403, 26.03.2013.
- Erol Güler*, B. No: 2013/8173, 14.04. 2016.
- Fikret Güney*, B. No: 2013/1936, 18.09.2013.
- İhsan Vurucuoğlu*, B. No: 2013/539, 16.05.2013.

- İslam Şahin*, B. No. 2014/7280, 21.01.2016.
Murat Çevik, B. No: 2013/3245, 11.12.2014.
Murat Çevik (no. 2), B. No: 2013/3244, 07.07.2015.
Mustafa Bülent Erten, B. No: 2012/649, 26.03.2013.
Onur Gür, B. No: 2012/828, 21.11.2013.
Onurhan Solmaz, B. No:2012/1049, 26.03.2013.
Sencer Başat ve diğerleri [GK], B. No: 2013/7800, 18.06.2014.
Serkan Acar, B. No: 2013/1613, 02.10.2013.
Set Makina Ticaret Ltd. Şti., B. No: 2013/816, 06.02.2014.
Türkan Bal [GK], B. No: 2013/6932, 06.01.2015.